

SARUSI KISS BÉLA

MURÁNY TISZTSÉGVISELŐI A XVI. SZÁZADBAN¹

Archontológiai és életrajzi adattár

A magyar végvárrendszer egyes váraiban szolgálatot teljesítő katonák illetve katonai feladatot ellátó személyek tisztségviselésének újabban egyre több adattára jelenik meg.² A XVI. századi végvárak közül 27-nek gazdasági vezetőit (prefektusok, kapitányok, udvarbírák, ellenőrök és számvevők) veszi számba az a legújabban megjelent forráskiadvány, amely a végvárak uradalmi vezetőinek kiadott utasításokat közli.³ Korábban Szabó János Győző Eger főkapitányainak életrajzi adatait állította össze.⁴ A megjelent archontológiák, valamint az ezen a területen remélhe-

-
- 1 A tanulmány a Magyar Ösztöndíj Bizottság, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának Klebelsberg Kuno ösztöndíjának segítségével készült.
  - 2 Pálffy Géza tanulmányaiban és könyveiben rendszeresen elkészíti az általa tárgyalt témához/várhoz tartozó tisztviselők archontológiáját. *Pálffy Géza: A főkapitányi hadiipari műhely kiépülése Kassán és nyersanyagellátó forrásai.* In: *Végvár és környezet.* Szerk.: Petercsák Tivadar–Pető Ernő. Eger, 1995. (Studia Agricensia 15.) 183–221. p. (A Felső-magyarországi főhadszertárnok-helyettesek és a kassai hadszertárnokok jegyzéke: uo. 209–210. p.) *Uő: Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században.* Győr, 1995. 342 p. A Függelék 199–259. p.-ig terjedő részében külön fejezetet szentelt a magyar végvárakban és a magyarországi katonai igazságszolgáltatásban tevékenykedő személyek archontológiájának. *Uő: Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században.* In: *Történelmi Szemle* 39. (1997) 257–288. p. Az archontológia a 260–266. oldalakon. *Uő: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598.* Győr, 1999. (A továbbiakban: *Pálffy: Győri főkapitányság.*) A győri végvidék XVI. századi archontológiai és életrajzi adattára (1543–1598). uo. 228–268. p. *Uő: A törökellenes határvédelmi rendszer fenntartásának költségei a 16. század második felében.* In: *Végvár és ellátás.* Szerk.: Berecz Máttyás és Petercsák Tivadar. Eger, 2001. (Studia Agricensia 22.) 183–219. p. A Magyarországon tevékenykedő különféle hadi fizetőmesterek archontológiája (XVI. század). 217. p.
  - 3 XVI. századi uradalmi utasítások. Utasítások a kamarai uradalmak prefektusai, udvarbírái és ellenőrci részére. Szerk. és a bev. tan. írta: Kenyeres István. I–II. köt. Bp., 2002. (Fons Könyvek 2.) 916 p. (A továbbiakban *Kenyeres, Utasítások.*) passim. Az egri vár gazdasági személyzetére ld. még *Sugár István: Az egri vár gazdasági, adminisztrációs és katonai szervezete.* In: *Agria* 29–30. (1993–1994). 67–101. p. (A továbbiakban: *Sugár; Az egri vár szervezete.*)
  - 4 *Szabó János Győző: Az egri vár főkapitányainak rövid életrajza.* In: *Az egri vár híradója* 17 (1982) 5–33. p.

tőleg még megjelenők, idővel lehetővé teszik, hogy a végvárrendszer személyi állományáról mind teljesebb képet kapjunk. Ennek elsődleges hasznán túl, tudniillik, hogy egy-egy vár tisztviselőinek sorát megismerhetjük, az a haszna, hogy figyelemmel tudjuk kísérni a királyi Magyarország végvárrendszerében szolgálatot teljesítő katonai és gazdasági tisztviselőknek pályafutását végvárról–végvárra, végvárból–hivatali pályára (ill. fordítva). Feltérképezhetjük azt a katonai és gazdasági elitet, amelyet a Habsburg központi kormányzat helyezett a XVI. században kiépülő végvárrendszerbe.

Az alábbi adattár a szorosan vett hivatali tevékenységhez köthető adatokon kívül a személyek tevékenységére, életére vonatkozó minden adatot igyekszik bemutatni. Murány vára esetében ugyanis még a legmagasabb tisztviselők esetében sem maradtak fenn (ön-)életrajzok vagy ehhez fogható források. A várban szolgálók életét tehát csak az olyan adattárak segítségével lehet követni, amelyek a legkülönbözőbb forrásokban elszórt adatokat veszik sorra. Ezzel a módszerrel arra is választ kaphatunk, hogy a vár tisztviselői tudtak-e, akartak-e továbblépni a vár, a kamarai adminisztráció vagy a hadi igazgatás területén? A vári szolgálat előtti tevékenységi körből, a várban végzett feladatból, az eltöltött időből és a murányi szolgálatot követő életútból következtethetünk, hogy milyen szerepe lehetett egy végvárnak a korai magyar társadalomban. Ezért fontos, hogy az életútra, tevékenységre vonatkozó legkülönbözőbb forrásokban elszórtan fellelhető adatokat összegyűjtsük.

Természetesen a murányi példa nem általánosítható a magyar végvárrendszer egészére. A magyar viszonyok között közepes létszámú őrséggel ellátott várban a XVI. század második felében mindvégig nem magyar származású kapitányok alatt német őrség szolgált. A további kutatások feladata lehet, hogy hasonló adattárak összeállításával a kisebb és nagyobb, a magyar illetve a német őrséggel ellátott várak személyzetét megvizsgáljuk.

Az alábbi adattár arra is példát kíván nyújtani, hogy milyen, eddig kevésbé használt forrásegyütteseket lehet egy végvár archontológiájánk összeállításánál használni.

A katonai személyzet feladatai, fizetése és ellátmánya⁵

A vár kapitányainak katonai feladatairól az uralkodó utasításban rendelkezett.⁶ A murányi kapitányok feladatai közül a fontosabbak: a vár őrzése ill. megvédeése az ellenséges támadásoktól, a várban állomásozó katonaság felügyelete és a vár gazdasági személyzetének szükséges támogatása. Mindezzért havi 50 rajnai Ft (= rft) fizetést kapott, ezen felül az uralkodó fizetett hat könnyűlovast (egyenként havi 3 rft 45 krajcár (= kr) zsolddal), négy drabantot [gyalogos katonát] havi 8 rft és hat munkást havi 2 rft 30 kr zsolddal, akiket közvetlenül kapitány szolgálata alá rendelt. Ezenkívül még nyolc vend⁷ puskást alkalmazhatott hírszerzésre, az erdei utak figyelésére és biztosítására. Nekik havi 2 rft 30 kr a járandóságuk volt.

Dominics kapitány utasítása szerint a várban száz német gyalogos katona, nyolcvan puskás és húsz alabárdos, három tüzer, három ács, két kovács, két kőfaragó, négy apród, egy őrmester, egy-egy sípos és dobos állt a vár védelmére.

A várban több alkalommal folytattak mustrát, részletes összeírás a katonaság összetételéről azonban csak 1565-ből maradt fenn.⁸ Az utasításhoz képest a legnagyobb eltérés az volt, hogy nem 100, hanem csak 80 német gyalogos volt a várban. A személyzet többi része annyiban tért el, hogy 6 munkás helyett 8, három ács helyett kettő szolgált Murányban. Ugyanakkor az utasítással szemben egyetlen kőfaragó sem volt. (Kőfaragóra a korabeli várakban azért lehetett szükség, hogy az ágyúk részére lövedéket faragjanak, a vasgolyók elterjedése miatt azonban ezt a költséges és lassú munkát meg tudták takarítani.) A három tüzer közül egyikük tüzerparancsnokként (magister artellariae) kettő pedig tüzerként (magistri bombardarum) tűnik élénk. A mustra szerint egy profosz („lictor”) is szolgált várban.

5 Mivel jelen bevezető a terjedelmi korlátok miatt csak a szorosan az archontológiával kapcsolatos áttekintést adhatja meg, sem a mélyebb társadalomtörténeti elemzésre, sem az eseménytörténet részletes ismertetésére nincs mód. Utóbbira lásd korábban megjelent tanulmányomat: A murányi vár élelemellátása a XVI. század második felében. In: *Studia Agriensia* 22. 237–276. p. valamint a murányi udvarbírák kiadott utasításai célú írt bevezetőt: *Kenyeres*, Utasítások 471–474. p.

6 A kapitány 1550. március 1-én egy rövidebb felfogadási szerződést (ún. *Bestallung*), valamint a feltételek elfogadásáról, egy reverzálist is adott. A források egymás után következnek Österreichisches Staatsarchiv (= ÖStA) Finanz- und Hofkammerarchiv, Hofkammerarchiv (= HKA) Hoffinanz Ungarn (= HFU) RN 3. Konv. 1550. März. fol. 5–12. (Ugyanitt több másolat és piszkozat.) Mikrofilmen: Magyar Országos Levéltár (= MOL) Filmtár W 1701. sz. Ld. még: ÖStA HKA Gedenkbücher Ungarn (= GBU) No. 387. 1550–1551. fol. 30–33.

7 A vend kifejezés a korabeli német nyelvben a délszáv etnikumot jelöli.

8 Michael Krammer és Georgio Widmer kamarai biztosok és Carl Haid mustramester vizsgálata Murányban. MOL E 554 Fol. Lat. 1274 fol. 311r–318v.

Herberstein kapitány 1584. évi utasításában ugyanennyi fizetéssel egy stecken-necht-et említenek, amit már foglár értelemben fordíthatunk.

Sajnos a kapitányi utasítások alig szólnak a tisztek pontos feladatairól, rangsorokról. Annyi azonban kiderül, hogy a hadnagyokat a kapitányok választhatták maguknak, (Herbersteinnek a Haditanács jóváhagyását is meg kellett ehhez szereznie). Más forrásokból az is kiderül, hogy ez a lejjebb szolgáló tisztek esetében is így történt, mivel gyakran rokonaikat helyezték tiszti pozícióba. Hadnagy és zászlós mindenkor egy-egy szolgált, az utasítás szerint őrmesterből is csak egy szolgált a várban, de Georg Feicht von Stauffen őrmester (1554–1556) példája azt mutatja, hogy ebből a posztból több is létezett (a kapitány egy 1554-ben az uralkodóhoz írt levelében⁹ az „első” őrmester helyett Georg Feucht von Stauffen-t kinevezését kérte).

A kapitány alatti rangsor az 1565-ös mustra szerint tehát a következőképpen alakult: a hadnagy (vicecapitaneus, leitnandt) helyettesítette a kapitányt. Járandósága 30 rft volt, amelyből egy apródját is fizetnie kellett. A hadnagy pozíció azért volt kiemelten fontos, mert a murányi gyakorlat az volt, hogy a kapitányok rendszeresen, évente legalább egy-két hónapot, sokszor azonban ennél is többet voltak távol a vártól.

A hadnagyot követte a zászlós, aki havi 20 rft, az őrmester, aki havi 16 rft fizetést kapott. Bár a zászlós egy apródot is fizetett, a számára megállapított összeg nagysága jelzi, hogy magasabb rangban állt, mint az őrmester.¹⁰ Az 1565-ben készített összeírás nyolc tizedest sorol fel. (Egyikük 8, kettejük 7 és öten 6 rft fizetéssel.) Sajnos azonban a Murányban szolgáló tizedesek közül név szerint csak néhányat ismerünk. Ezek közül azonban a többség a vár alatti kastélyban szolgált. A többiek pedig már abban az időszakban szolgáltak, amikor a murányi őrség összetétele megváltozott és létszáma erősen lecsökkent.

Nem illeszthetőek be pontosan a rangsorba a vár alatti kastélyban szolgáló tiszt(ek): a vajda valamint a tizedesek. Ennek oka, hogy ott a német őrségtől teljesen elkülönülő más nemzetiségű katonaság (magyarok, délszlávok vagy más szláv etnikumhoz tartozóak) szolgáltak. Bár katonai feladatuk veszélyesebb volt, eleve hátrányba szorultak a németekhez képest. Így a 10–40 főnek is parancsoló Horváth

---

⁹ ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. Fcbr. Murány, 1554. december 11.

¹⁰ Az őrmestert eredetileg nagyobb mezei seregek mellé nevezték ki, hogy a hadjárat során az őrséget megszervezzék. *Richard Baumann*: Landsknechte. Ihre Geschichte und Kultur vom späten Mittelalter bis zum Dreißigjährigen Krieg. München, 1994. 92. p. A német nyelvű forrásokban megjelenő hadnagy „leitnandt”, zászlós „fcindrich” és az őrmester „wachmeister” kifejezéseket magam is használom, hozzá kell tennem azonban, hogy a korabeli katonaságnál, illetve a murányi hierarchiában ezek a titulusok mást jelentenek mint a mai katonai szaknyelvben. A tizedes már értelmezhető a mai katonai beosztások szerint.

Mátyás, aki 1565-ben már kb. tizenöt éve szolgálta Murányt, fizetése szerint csak a hatodik volt, és csak a várban szolgáló tizedeseket előzte meg. A 10 rajnai forintos fizetés a katonai rangsor 6. helyére teszi őt, a kapitány (50 rft), az alkapitány (30 rft), a zászlós (20 rft) az őrmester (16 rft) és a lelkész (12) után. Hátrányos és kiszolgáltatott helyzetére jellemző, hogy adataim szerint egyetlen olyan murányi tiszt volt, aki életét a török elleni harci cselekmény alkalmával vesztette el.

A gazdasági személyzet feladatai, fizetése és ellátmánya

A vár királyi kézre kerülése után, a gazdasági szervezet élére Feigel Péter udvarbíró került, aki 1550-es kinevezésétől, 1551 november 5-i távozásáig, az uradalom gazdasági szervezetének, személyzetének felügyeletét, a Gömör megyei tizeddel kapcsolatos teendőket, valamint az élelemellátás napi feladatait látta el.

Mindezért 100 magyar Ft (= mft) fizetést kapott, melyet 25 mft ruhapénz egészített ki. A beosztottai számát illetően utasítása nem biztosított számára nagy teret. Egyetlen írnokot/számvevőt tarthatott (25 Ft-os fizetéssel), 5 lovas katona tartására évente fejenként 16 mft-ot, 4 gyalogos tartására havonta fejenként 2 mft-ot kapott. Természetbeni ellátmánya meglehetősen jelentős volt, három közepes nagyságú hordó bort, havi egy hordó sört, 2910 kg (100 szepesi köből) búzát, 5820 kg zabot, 6 szalonnát és 60 bárányt engedélyezett számára utasítása, ebből azonban el kellett látnia a felsorolt személyeket is.

Utóda Kristán Balázs udvarbíró már 250 mft fizetést kapott, ez azonban nem jelenti azt, hogy fizetését kétszeresére emelték volna, mivel ebből az összegből, a gyalogosok kivételével, ugyanazokat a személyeket kellett tartania. A természetbeni ellátmányon annyi változott, hogy nem határozták meg az elfogyasztható, illetve szétosztható élelem mértékét és csak mérsékelt asztaltartást írtak számára elő. Annyit fogyaszthatott, amennyit később a számadásában el lehet majd fogadni, de Feigel utasításához képest egy gyalogossal többet tarthatott, akiket azonban nem tartozott élelmezni. A takarmány ellátmány mértékét szintén nem rögzítették. Ő, illetve írnoka, összesen 200 pintet tartalmazó kassai hordó bort (= 335,75 liter¹¹) kapott. Az 5 gyalogos havi 2 mft-ot kaphatott, amiből magukat kellett élelmezniük.

Kristán utasításában nem sorolják fel részletesen a felügyelete alá tartozó többi személyt. A kamara csak azt írta elő számára, hogy más munkaerőt is alkalmazhat — szekereseket, majorosokat és más szolgálkat, az építkezésekhez munkásokat és

---

¹¹ *Bogdán István*: Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig. Bp., 1991. 591. p.

futárokat —, akik fizetését alacsony szinten kellett tartania és a számadásaiba be kellett vezetnie. (Ezeket az embereket Feigel udvarbíráskodása alatt is hasonlóan alkalmazhatták, amit a számadáskötet¹² is bizonyít).

A kamara Feigel távozását követően az élésmesteri és az udvarbírói tevékenységet szétválasztotta és 1551. november elsején Kaspar Khöler személyében élésmestert nevezett ki Murányba. A feladatok szétválasztásának az volt az értelme, hogy ettől fogva az udvarbírónak kellett az élelmezés alapanyagairól gondoskodnia, olyan összetételben és mennyiségben, ahogyan azt számára az élésmester meghatározta. Az élésmester az udvarbírótól átvett alapanyagokból a neki beosztott személyzet segítségével az élelmet előállította, raktározta, a meghatározott személyeknek szétosztotta és ezeket a munkákat pontosan adminisztrálta. Az élésmesteri utasítás lényege az volt, hogy elválassza azokat a feladatokat, amelyek az élelem beszerzése és kiosztása kapcsán alakultak ki.¹³ Ez az élésmesteri utasítás azért is érdekes, mert a későbbi udvarbírói utasítások, illetve a vár számadásainak tanulsága szerint az 1551-es utasítás alapján működött a murányi élelem ellátási rendszer a XVI. század folyamán, akkor is, amikor névleg ez a poszt megszűnt.

Az élésmesteri posztnál sem határozták meg pontosan a beosztott személyek számát és fizetésüket. A poszt első birtokosa Kaspar Khöler, az élelemszétosztás ellátására két szolgát tarthatott, ezenfelül pékeket, mézárásokat, kocsmárosokat, de csak megfelelő számban és minél kevesebb fizetéssel. Nekik évente élelmet és megfelelő fizetést kellett adnia vagy az élelmiszer jövedelmekből havonta kellett őket kifizetnie. Az élésmester évi száz forint fizetést kapott, melyet az élelemből befolyt jövedelemből vehetett el, valamint a vár élelméből láthatta el magát és két szolgáját a szükséges és jogos mértékben.

A gazdasági ügyintézés 1559 júliusáig az udvarbíró kezében összpontosult. Ekkor összevonták a vár kapitányi és udvarbírói tisztét és a kapitányok, Maskó Menyhért és Julius Herberstein a katonai feladataikat részletező instrukciójuk mellé, külön utasítást kaptak az udvarbírói teendők ellátására. Ezt követően a már korábban is az udvarbírókat segítő írások (számvevők), illetve a sáfár végezték a mindennapi gazdaságirányítási illetve élelem-ellátási feladatokat.

---

12 MOL E 554 Fol. Lat 1275. A Magyar Kamara Archivumának Városi és Kamarai iratok elnevezésű fondjában talált murányi udvarbírói számadáskönyvet a továbbiakban csak „számadáskönyv”-ként említem. Ez az 1549-től 1572-ig terjedő időszak összes készpénz- és terménybevételét valamint kiadását tartalmazza és sok, az archontológiánál is használható adatot tartalmaz.

13 Khöler utasítása kiadva: *Sarusi Kiss Béla*: Élésmesteri és tizedutasítás a XVI. század második feléből. In: *Fons* 10. (2002) 1–3. sz. 203–226. p.

A Maskó részére kiadott első udvarbírói utasítást érdekes módon nem Kristán utasításból alakították át, hanem Feigel utasításából. Ez az instrukció egyetlen szót sem ejtett arról, hogy ki végezze a számvevői feladatokat, csupán egyetlen írnokot tarthatott, aki a számadásokat tartozott vezetni.¹⁴ Az írnök (scriba) tiszte már a legkorábbi időszakban is létezett. Írnokként kezdte működését Kaspar Khöler, akit 1551-ben élésmesternek neveztek ki, de rajta kívül is ismerünk az udvarbíró mellett működő írnokokat, akiket azonban a számadáskönyvben 1549 és 1553 között procurator bonorum-nak is neveznek, 1554 után vagy literatusnak vagy scribának. Maskó 1559-es utasításában feltűnő írnök annak ellenére, hogy hogyan nevezték, az addigi számvevői feladatot látta el. A számadáskönyv kimutatása szerint ezért kb. ugyanynyi fizetést (77,6 mft) kapott, mint Maskó Menyhért második utasításában már számvevőnek nevezett utóda.

A gazdasági személyzet felsorolásának hiánya Maskó első udvarbírói utasításában azért is feltűnő, mert bár kapitányi utasítást korábban biztosan kapott, addig amíg nem ő látta el az udvarbírói feladatokat, nem állapíthattak meg megfelelő számú személyzetet ennek a feladatnak az ellátására is. A számadáskönyv fizetési rovatából ugyanakkor Maskó első elszámolási ciklusában 1559. július 5-től 1560. július 4-ig feltűnik a teljes gazdasági személyzet. A már említett írnök mellett a sáfár (dispensator), aki évi 48 mft fizetésért tulajdonképpen az élésmesteri feladatokat látta el, két mészáros, egy kulcsár, három pék, egy-egy sörfőző, kádár, lovas és három gyalogos volt állandó szolgálatban. Emellett időszakosan szekereket és pásztorokat is alkalmazott a gazdasági feladatok ellátására, az 1562-es ciklustól pedig egy vámost is fizettek. A lovast ekkor még nem nevezik nevéen, de tudjuk, hogy őt Emericus Dluhalukának hívták. A vár gazdasági szervezetének átalakítása mögött nemcsak azt a szándékot vélem felfedezni, hogy a legfőbb irányítás egy kézbe adásával a hatásköri kérdéseket egyszerűsíteni igyekezett a Magyar Kamara, hanem azt is, hogy a tisztségek újraosztásával illetve új elnevezésével jelentős összeget lehetett megtakarítani. Az utolsó udvarbíró Kiszeli Péter ugyanis már évi 300 mft fizetést kapott, amelyből ugyan egy írnokot és öt lovast is el kellett tartania, de ez az összeg 50 mft-al magasabb mint Kristán Balázs fizetése. Az élésmesteri tisztt megszüntetését egyértelműen a költség megtakarítással indokolták. Az utolsó élésmestert Szepesi Gergelyt a várba érkező várvizsgáló bizottság azért bocsátotta el, mert fizetését akarták megtakarítani. Ideiglenesen — addig, amíg a király meg nem egyezik egy újonnan kinevezendő kapitánnyal a kapitányi és provizori poszt

---

14 Az utasítás fenmaradt fogalmazványa illetve másolati példánya éppen ebben a pontban töredékes, az összeg helye az írnök fizetésénél üresen maradt.

összevonásáról —, a provizort bízták meg az az élésmesteri feladatok továbbvitelével, kimondva azt, hogy ebben Pathok Mátyás számvevő tartozott őt segíteni.¹⁵

A gazdasági szervezet átalakításával tehát az udvarbíró, az udvarbíró írnoka (számvevő), az élésmester és írnoka posztok alakultak át illetve szűntek meg. A felsorolt négy személy helyett ezt követően az írnok–számvevő és a sáfár látta el a vár gazdasági irányítását. Úgy tűnik azonban, hogy ketten kevésnek bizonyultak a feladatok ellátására. Ennek tudható be, hogy a már 1556-ban az udvarbíró emberei közé tartozó Dluhaluka egyre több feladatot kapott és lassan a vár egyik fő gazdasági szervezőjévé vált.

A gazdasági személyzet felsorolásának hiányát Maskó Menyhért 1574-ben adott utasítása pótolta. Eszerint a gazdasági személyzet élén elnevezésében ismét számvevő állt, aki évente 76,08 mft fizetést kapott. Az adattárban is felsorolt forrásokból is kiténik, hogy ő gyakorlatilag a korábbi udvarbírói feladatokat látta el. Az alatta tevékenykedő sáfárnak — a korábbi szokásoknak megfelelően — évi 12 mft-os fizetéssel és természetbeni juttatásokkal kellett megelégednie. Nála jóval magasabb fizetést kapott az udvaros (officiálisnak nevezik, ugyanakkor saját elszámolásaiban udvarosként tűnik elénk), aki évi 25 magyar forintján túl 50 korec zabot (= 31,5 métermázsza) kapott.¹⁶ Maskó utódjának, Julius Herbersteinnek az utasításában is szinte teljesen megegyező személyzet szerepel.

A tisztviselők részére kiadott utasításokból olyan posztokról, személyekről is tudunk, akiket név szerint nem ismerünk. A kapitányok udvarbírák illetve az élésmesterek saját szolgálatukban is tarthattak katonákat és szolgákat, akiket valószínűleg saját maguk „vehették fel”. Abban egyébként nem lehetünk bizonyosak, hogy ezeket mindig is alkalmazták a vezető tisztviselők, csak annyit tudhatunk, hogy az ezek részére megállapított természetbeni ellátmányt fel is használták.

---

15 *Illéssy János*: Várvizsgálatok 1557–1558-ban. In: Hadtörténeti Közlemények. 7. (1894) 234–235. p. (A továbbiakban: *Illéssy, Várvizsgálatok*.)

16 A kádár és a futár 12–12 mFt, Jacobus Slamina, a malmok felügyelője 10 mFt, a mécsáros, 12 mFt-ot és egy pár lábbelit kapott, a vár alatti kastélyban levő vámos nem kapott készpénzt a vártól, de élclmezését a vár oldotta meg. A mécsáros havi 6 rFt, pék 5 rFt, két pékiszolga 4–4 rFt, kocsmáros 6 rFt, sörfőző két szolgájával együtt összesen havi 10 rFt-ot kapott. Két szekeres heti 75 magyar den-t, egy szekeres heti 50 den-t, nem kaptak ingyen élclmet a marhapásztor évi (8 mFt) és további 16 Ft értékű élclmet kap, a juhászort a helyi szokástól függően fizették.

Az adattár

Az alábbi adattár a Murányban szolgálatot teljesítő katonai és polgári személyeket tartalmazza a vár 1549-es királyi kézre kerülésétől a vár zálogba kerüléséig, de legfeljebb az 1610-es évekig. Az első illetve az utolsó említésen kívül, a beosztás és a feladat és a fizetésre vonatkozó adatokon túl, minden az éppen végzett feladatra vonatkozó adatot igyekeztem feltüntetni, de természetesen nem törekedtem az összes, a személyre vonatkozó adat említésére. A tisztviselők neve mellett feltüntetett évszámok általában csak az első és az utolsó említést mutatják. Ez a legtöbb esetben azt jelenti, hogy valószínűleg az első említés előtt, illetve az utolsó említés után is a várban szolgáltak. Amennyiben lehetséges volt igyekeztem a tisztviselők elő- és utóéletére, esetleg családjára vonatkozó adatokat is összegyűjteni.

A felhasznált forrásokról a bevezetőben általánosságban annyit kell megjegyezni, hogy a Magyar Országos Levéltárban őrzött források közül a vár 1549–1572-ig terjedő számadáskönyvét és XVI. századból fennmaradt gömöri tizedjegyzékeket teljes körűen átnéztem. A szintén a MOL-ban őrzött Magyar Kamara iratanyagából a Litterae ad Cameram Exaratae (E 41) és a Neo Registrata Acta (E 158) fondokat, valamint az Osztrák Állami Levéltárban található Udvari Kamara jegyzőkönyveit és a Haditanács jegyzőkönyveit (Protokoll köteteket), az ugyanott fellelhető „Ungarische-„ és „Österreichische Gedenkbücher” sorozatot, mutatóik alapján. Az Udvari Kamara Hoffinanz Ungarn sorozatát pedig a hozzá készített levéltári-irattári segédletek segítségével néztem át a XVI. század második felére vonatkozóan.

Az egyéb (a jegyzetekben minden alkalommal jelzett) források mellett pedig azokat a szakirodalmi említéseket használtam fel, amelyek esetében nem láttam az eredeti forrást. A murányi tisztviselőkre — legalább is murányi tevékenységük idejére vonatkozóan — valamennyi általam ismert fontosabb iratsorozatot feldolgoztam.

Az adattárban igyekeztem az eredeti névalakhoz ragaszkodni, amelyhez — lehetőség szerint —, a személyek saját névírását vettem alapul, de mivel ez sokszor változó, a legtöbb esetben a mai német nyelvalakot használtam. Néhány esetben (Dominics, Maskó és Feigel) „magyarosítottam”, mivel ezeket már a korábbi szakirodalom is magyar formában adta meg.

A prefektus kifejezést akkor használom, ha a kapitányi és az udvarbírói tisztelet egyszerre viseli a vár előljárója. (Murányban a két tisztelet az 1558-as januári vár-

vizsgálatot végzők javaslatára vonják össze, de csak 1559. július 7-től, első udvarbírói számadásától, számíthatjuk teljes körű prefektusként.)¹⁷

Kapitányok (1550–1559) és prefektusok (1559–1612)

Azabes királyi biztos, a vár ideiglenes kapitánya 1549 augusztus – 1550

Az 1549. évi ostrom után Niklas Graf zu Salm magyarországi főhadparancsnok ideiglenesen spanyol katonákat — Luís de Ordoñez kompániáját — vezényelte a várba, akiknek Bernardo de Aldana volt a parancsnoka.¹⁸ Bernardo de Aldana már augusztus 25-én azt írta az uralkodónak, hogy ő már eltávozott, a várat összes tartozékával és felszerelésével Azabes királyi biztosnak adta át és átmenetileg otthagytta Luís de Ordoñez kompániáját. A spanyolok még fél évig maradtak a várban (valószínűleg Azabes vagy Luís de Ordoñez parancsnoksága alatt).

Az uralkodó 1550. március elsején nevezett ki állandó kapitányt Murányba, ezért a spanyol katonák felett rendelkező Niklas Salmnak 1550 tavaszán megparancsolta, hogy az ez idáig Murányban lévő spanyol kapitányt és az ott állomásozó spanyolokat vonja ki, fegyverzetükkel és hadszereikkel, valamint minden egyéb felszereléssel távozzanak onnan.¹⁹ A várat az új kapitány azonban csak május 9-én vette át. (Ld. alább.)

Bár Ila Bálint szerint Murány „királyi kapitánya, Salm Miklós” levélben szólította fel az ostrom után a környékről elmenekülteket, hogy térjenek vissza,²⁰ Salm murányi kapitánysága biztosan félreértés, a hivatkozás pedig nem kereshető vissza.

Dominics Gáspár kapitány 1550–1557

Néhány változat a névírására: Caspar Dominicz,²¹ Thominith,²² Caspar Domonitsch²³ illetve Casper Domanitsch.²⁴ 1557-ben egy Murányban folytatott

---

17 Köszönettel tartozom Kenyeres Istvánnak, aki adataival számos esetben járult hozzá, hogy ez az adattár teljesebb legyen.

18 *Korpás Zoltán*: Egy zsoldosvezér levelci a XVI. század közepén vívott magyarországi háborúkról. Megjegyzések Bernardo de Aldana emlékíratához (1548–1552). In: *Fons* 6. (1999) 1–2 sz. 82–83. p.

19 ÖStA HKA GBU Bd. 387. 1550–1551. fol. 41r–v. 1550. március 19.

20 *Ila Bálint*: Gömör megye. A megye története 1773–ig. I–IV. I. köt. Bp., 1976. (A továbbiakban: *Ila*, Gömör I.) 235. p.

21 A podmanini Podmanicky család oklevéltára. Közzétette, családörténeti bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Lukinich Imre. I–V. köt. Bp., 1937–1943. (A továbbiakban: Podmanicky oklevéltár). Itt: II. köt. 1510–1537. Bp., 1939. 477. p.

22 ÖStA HKA HFU RN 5 Konv. Febr. fol. 132r–135v. Murány, 1554. december 11.

mustra alkalmával horvát nemzetiségűnek nevezte magát, ezért nem alaptalan őseit Dalmáciában keresni. Sajnos azonban a rendelkezésre álló genealógiai szakirodalom nem ad lehetőséget, hogy Dominics horvát őseire biztos adatot találjunk. Egy hasonló nevű családból, a Dominis-ből ismert Grigorius Dominis, aki 1371–1403-ig Trau püspöke volt,²⁵ utóda Simon Dominis 1422-ben Magyarországra menekült. Siebmacher a dalmát nemesi családok között említi egy Dominis (Domičič) nemzetségből származó püspököt is, akit Luxemburgi Zsigmond 1433-ban testvérével együtt a birodalmi nemesek közé emelt. A XV. század közepétől az 1530-as évekig semmilyen adatunk sincs a Dominics családra vonatkozóan. Elképzelhető, hogy a család az 1433-as utolsó említés után, a török terjeszkedés hatására menekült Magyarországra. Az azonban már biztos, hogy Dominics Gáspár a Habsburgok katonai szolgálatába állva kisebb csapatok parancsnokaként szolgálja a Habsburg házat: 1530-tól Hricsó várának volt parancsnoka, 1533-ban pedig Katzianer szolgálatában találjuk.²⁶ Fél évvel később Katzianer egy levelében kéri az uralkodót, hogy „Dominytz” és száz könnyű lovasa számára, akik Trencsén vármegyét védnék, valamilyen forrásból kerítsen pénzt.²⁷ Dominics a parancsnoka annak a 100 könnyű fegyverzetű lovasnak is, akiket Katzianer 1534 elején Trencsén megye védelmére küldött a Podmanickyek ellen.²⁸ Ferdinánd 1541. áprilisában Bicse várost, tartozékaival együtt adományozta neki, amely birtokosai valójában a Podmanickyek voltak.²⁹ Az 1540-es évek második felében többször töltött be hadbiztosi tevékenységet, például Szigetváron.³⁰ 1549 áprilisában a Magyar Kamara megbízásából Zala vármegye dikátora volt, kamarai biztосként pedig részt vett Szigetvár számadásainak ellenőrzésében.³¹

23 Uo. RN 3. Konv. 1550. Mázr. fol. 32v.

24 *J. Siebmacher: Grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordnet und reich vermehrten Auflage. Vierten bandes, dritte Abteilung. Der Adel des Königreichs Dalmatien. Bearbeitet vom Carl Georg Fridrich von Rosenfeld. Nürnberg, 1873. 40. p.* Dominis címszó. A családi címer 4 részre osztott, jobb felsőben czüstözött csillag, alul üres aranyozott mező. A családot az Arbc szigetcén található Arbc nevű helységből eredezteti.

25 Podmanicky oklevéltár II. köt. 477. p. Johan Katzianer parancsára a dikátorok 1533. október 28-án Dominicsnak és katonáinak különböző szolgálataíért 80 forintot adtak.

26 Uo. 484. p. Lőcse, 1534. február 8.

27 Uo. III. köt. XXV. p.

28 Uo. LXVI. p. Az adománylevél: 173–174. p. az 1-es lábjegyzetben Dominics 1540-ben: „aulicus regius”.

29 *Pálffy: Győri főkapitányság* 61. p.

30 *Timár György: Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai.* Pécs, 1989. 40. p.

31 Uo.

Dominics ott volt Murány 1549-es ostrománál. Werner György társaként, mint Niklas Salm küldötte jelent meg 1549. július 15-én a szepesi megyegyűlésen, ahol felolvasták Salm kéréseit a megyéhez.³² (Könnyen elképzelhető, hogy murányi kapitánnyá történő kinevezése összefüggésbe hozható az ostrom körüli szerepvállalásával. Egyébként Salm egy másik követe augusztus 9-én Lőcsére ment, ahol 60 mázsa puskaport kért az ostromhoz. Őt Feigel Péternek hívták,³³ és Dominiccsal egy időben kapott utasítást a murányi udvarbírói tisztség ellátására.) Dominics kapitányi utasítása 1550. március 1-én Bécsben kelt. A kapitányi beiktatása alkalmával az élelem és a fegyverek összeírásán Dominics pecsétje is megtalálható, amelyen egy széttárt szárnyú madár ágaskodik, fölötte pedig monogramja.³⁴

Kapitányi utasításával egy időben, a laibachi vámból évi 100 rft jövedelmet is biztosított az uralkodó.³⁵ Az erről kiállított kiváltságlevél indoklásában ugyanazon érvek köszöntek vissza, mint kapitányi utasításában: a török és más ellenségek ellen folytatott hadjáratok során már fiatal kora óta bemutatott hűsége. A többlet jövedelmet azzal is kiérdemelte, hogy Dominics magára vállalta a murányi kapitányi tisztelet. Bár a bejegyzésben az a kitétel is szerepel, hogy a 100 forintos jövedelmet csak addig kaphatja, amíg a kapitányi tiszteletet viseli.

Dominics tiszteletét majd nyolc éven keresztül látta el, amikor is 1557. április 4-én parancsot kapott a murányi kapitányság átadására.³⁶

A kapitányi poszt sok kiadással járt Dominicsnak, elsősorban a katonák zsoldjára kellett kölcsönöznie az uralkodónak. Az elmaradt kapitányi zsoldja és más olyan elismert kiadásai miatt — melyről Mathias Kammerer hadi fizetőmester kimutatást nyújtott be az uralkodónak —, az Engelhartzell-i jövedelmekből 2667 Ft 29 kr 2 pfeniget biztosított az uralkodó (hét évi kapitányi fizetése 4200 rft összeget tett ki).³⁷ A kamatokat 1557 március 1-től számolták. Dominics, érdemeire való tekintettel továbbra is élvezhette a laibachi vámból kapott éves jövedelmét, sőt azt 200 Ft-ra emelték.³⁸

32 Országos Széchényi Könyvtár (= OSZK) Kézirattár Föl. Lat. 3117. Türk Dániel krónikája Lőcs város történetéről (1548–1559). 10–14. p.

33 Uo.

34 ÖStA HKA HFU RN. 3. Konv 1550. März. fol. 24 r–25v. 1550. május 9.

35 Uo. Gedenkbücher Österreich (= GBÖ) Band (= Bd.) 66. fol. 61r–v. Bécs, 1550. március 1. „Kaspar Dominitsch” murányi kapitány provisionbrief-je.

36 ÖStA Kriegsarchiv (= KA) Protokoll (= Prot.) Bd. 140. (1557–1558.) fol. 31v. 1557. április 4.

37 ÖStA HKA GBÖ Bd 78. 1557. fol. 155r–v. 1557. október 16.

38 Uo. fol. 156r. 1557. október 16.

1557 novemberében engedélyt kapott az uralkodótól, hogy az Alsó–Ausztriában található Khumrau várát és uradalmát³⁹ jelenlegi birtokosának, a zálogösszeg a kifizetése után, zálogbirtokosként birtokolja,⁴⁰ amit végül 1558-ban szerzett meg az 1558 február 4-én Bécsben kelt vételi szerződés szerint 6000 arany rft (7200 rft) értékben, élete végéig.⁴¹

A kapitány még 1554-ben az uralkodó vele szembeni adósságának kiegyenlítése, illetve költségeinek fedezése miatt szerette volna elérni, hogy a vár uradalmában található mezővárost, Nagyrocét adja át számára,⁴² ezt azonban nem sikerült elérnie.

A harcokban és az uralkodó szolgálatában megfáradt Dominics élete kapitányi tisztének letétele után úgy tűnik nyugvópontra jutott, ugyanis nem sokkal az alsó-ausztriai birtok megszerzése után, 1559 augusztusában megnősült.⁴³ Esküvőjére meghívta az uralkodót is, aki ugyan ott nem jelent meg, de utasította Mandorffer udvari fizetőmestert, hogy nevében egy 100 rft értékű aranyozott ezüst edény ajándékot készítsen az ifjú párnak. (Hasonló eseményekkor az adott ajándék értéke mutatja azt a megbecsülést is, melyet az uralkodó alattvalójának érdemeiért „jár”. Összehasonlításképpen meg kell említenem, hogy amikor az 1584-től Murányban szolgáló kapitány nagybátyjai 1551 körül házasodtak — bár mindannyian bárói rangban voltak, Georg Herberstein pedig még Miksa király szűkebb udvartartásához is tartozott —, ugyanekkora értékű nászajándékot kaptak Ferdinándtól.) Dominics tehát meglehetősen megbecsülést vívott ki magának az udvarban. Az immár házas Dominicsot 1560 januárjában Péter nevű testvérével az a kiváltság is érte, hogy I. Ferdinánd címerjavítást végzett családi címerükön.⁴⁴ Az adománylevélből kiderül, hogy a német–római birodalom és a Habsburg-ház iránti, murányi kapitányként, különösen a pogány török ellen többször is bizonyított szorgalmáért, hűségéért részesült e kegyben. Sajnos a címerről nem nyerhetünk értesülést.

Dominics nagykorú fiúgyermek hátrahagyása nélkül halt meg, élete munkájával megszerzett vagyonát anyai unokatestvérei Gregoróczy Vince győri vicegenerális⁴⁵ és Gregoróczy Péter örökölte. A Bécsben letett végrendeletben rögzített 10 ezer forintos összeg igencsak jelentősnek volt mondható.⁴⁶ A Gregoróczy család

39 Krumau am Kamp. Zwettl-től keletre, Alsó-Ausztria.

40 ÖStA HKA GBÖ Bd 78. fol. 188v–189r. Bécs, 1557. november 22.

41 Uo. Bd. 81. 1558–1560 fol. 11–16. A vételi szerződés egy 1569-es átiratban is szerepel. Uo. Bd. 110. Bécs, 1569. július 8. fol. 123r–123v.

42 Uo. HFU RN 5 Konv. Febr. Murány, 1554. december 11.

43 Uo. GBÖ Bd. 80 1558–1560 fol. 261r. Bécs, 1559. augusztus 17.

44 MOL Mikrofilmtár W 4624. tk. (ÖstA HHStA Reichsarchiv Reichsregisterbücher Bd. 32. fol. 33–34.)

azonban nemcsak jelentős összegű készpénzt, hanem a kumraui birtokot is megörökölte. Még 1569. július 13-án adott Gregoróczy Vince reverzálist a birtokról, I. Miksa engedélye alapján.⁴⁷ Ezt a birtokot egyébként Gregoróczy Péter 1601. január 22-én vette át, aki ekkor szintén reverzális állított ki.

Maskó Menyhért 1557. április 4 – 1559. június 27-ig mint kapitány, ezután 1584 január 19-ig mint prefektus (1585 †)

A Maskó név említésével 1428-ban találkozunk először, amikor is Maskó Péter az alsó-ausztriai Bruck an der Leitha-ban volt birtokos és egy alapítványt hozott létre maga és nemzettsége részére.⁴⁸ Siebmacher genealógiai munkájában említést tesz egy Christof Maschkoról is, aki 1561-ben a Bécsi erdőknél volt néhány birtok tulajdonosa, de szempontunkból az az érdekes, hogy Maskó Menyhértet is említi, mint császári tanácsost és murányi kapitányt „kaiserliche Rath und Hauptmann zu Murau (Steiermark)”. Bár ez az egyetlen kézikönyv, amely a Maskó családot említi, mint láthatjuk, Murány Murau-vá változtatásával és ezzel stájerországi kapitánnyá történő „kinevezésével” messze jár az igazságtól. Abban már több igazság rejlik, hogy 1572-ben a Nieder-Lays-i⁴⁹ birtok és néhány Ernstbunn-i jószág tulajdonosaként nevezi meg. Szerencsénkre családi állapotáról is tudósít: első felesége Rebekka von Sinzendorf, második pedig Elisabeth Maschko volt (leánykori nevét nem említi).⁵⁰ Utóbbi frigyből Hans Melchior származott. Siebmacher szerint az utolsó, aki a Maskó nevet viseli, 1613-ban a bécsi országgyűlésen, mint nemes tűnik fel. Ezt követően részt vett a cseh lázadók összeesküvésében, ezért elítélték és birtokait elkobozták. Menekülés közben érte a halál. Bár a Siebmacher egyértel-

45 *Pálffy*: Győri főkapitányság 245, 183–184. és 64. p. Gregoróczy Vince 1552-től győri könnyűlovas kapitány, ahol 25–80 lovas parancsnoka, majd 1580-tól 1592-ben bekövetkezett haláláig győri vicegenerális. Több alkalommal ideiglenes győri végvidéki kapitány volt, 1568-tól pedig (egyetlen horvát illetve magyar köznemesként) az alsó-ausztriai rendek közé is felvették. Anyja Dominics volt, vallása pedig evangélikus.

46 MOL Neo Regestrata Acta (= NRA) E 148 Fasc. 42. Nr. 42.

47 ÖStA HKA Reverse und Bürgerverschreibungen. 4 Karton 4. tétel.

48 *J. Siebmacher*: Grosses und allgemeines Wappenbuch in einer neuen, vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage. Vierten bandes, vierte Abteilung. Niederösterreichisches Adcl. Bearbeitet vom Johann Kirnbauer von Erzstädt. I. Abteilung. Nürnberg. 1909. 291. p. Maschko címszó.

49 Ma Niederleis Alsó-Ausztria, a cseh határ mentén [Homá (Dolná) Luzice].

50 Maskó Menyhért osztrák sógora Hans Victor von Stampf volt, aki 1570-ben a murányi élelmezés ügyében írt levelét adta át a kamarának. HF Prot. 1570. december Bd. 291. fol. 383v.

műien az alsó-ausztriai nemesek közé sorolja, azért az elgondolkodtató, hogy Hans Melchior részt vett a cseh protestáns felkelésben. Ez arra utal, hogy *cseh* származású volt.

Maskó Menyhért murányi kapitányi kinevezése előtt Bilg Teininggerrel együtt, a közeli Végles társkapitánya volt. Véglesi hivatalba lépésének időpontját pontosan nem ismerjük, de az biztos, hogy 1549 januárjában már ellátta hivatalát. Bár mindkettőjük címe várnagy (Burggraf) volt, Maskó a vár katonai és nem pedig gazdasági feladatait látta el. I. Ferdinánd 1551-ben rendelkezett Maskó Menyhért véglesi várnagyi fizetésének kiegészítéséről.⁵¹ Rendeletéből megtudjuk, hogy korábban Maskó kapott egy bestellungot a véglesi várnagyi kinevezéséről, (amelyben a fizetését is rendezte), de ezen felül még évi 40 mft (többlet) fizetést (wartgelts) állapított meg számára, amit elvehetett a véglesi uradalom jövedelmeiből, de várnagyi elszámolásaiban pontosan fel kellett ezt tüntetnie. Mindenkor, amikor azt a háborús szükség megkövetelte, a várban vagy azon kívül, a hadiszükséglet szerint az uralkodó parancsára és költségére, ellenkezés nélkül köteles volt megjelenni. Úgy tűnik Maskó jó katonaként teljesítette uralkodójának parancsát. Részt vett ugyanis abban a csatában, melyet Erasmus Teuffel vezetésével 1552. augusztus 19-én vívtak a palásti mezőn a török ellen.⁵² A veszített csata után azonban nemcsak a hadvezér, hanem Maskó is fogságba esett. Maskó ekkor 220 forintot kapott — valószínűleg váltságdíjának kifizetésére —, Khristoff Konritz körmöcbányai kamaragróf és a besztercebányai kormányzótól. Erről egy 1555-ös uralkodói parancsból értesülhetünk, amelyben az uralkodó megparancsolta Konritznak, hogy Maskó kérésének engedve, a fenti összeget engedje el.⁵³ A török fogságból viszonylag gyorsan szabadult, mert 1553 júliusában már részt vett a korponai cseh és német katonák mustráján, amit többek között Khristoff Konritz-cal (obrister verwalter des Khupferhandel in Neuensoll) közösen végzett.⁵⁴ Maskó Menyhért véglesi kapitányként írta alá a jegyzéket.

1557-ben Murányba kapitánynak, katonai feladatok végzésére nevezték ki. Tudjuk azt is, hogy ezt megelőzően, 1557 januárjában a Murányban folytatott mustra alkalmával, az egyértelműen gazdasági szakember, Wolfgang Hochenwarter besztercebányai rézbánya igazgató mellett ő volt a másik királyi megbízott, akit a murányi mustra elvégzésére kiválasztottak. Arra is van forrásunk, hogy Maskó a bányavi-

51 ÖStA HKA GBÖ Bd. 65. 1549–1552. fol. 492v–493r. Bécs, 1551. szeptember 13.

52 Magyarország története tíz kötetben. 3/1. Főszerk.: Pach Zsigmond Pál. Szerk.: R. Várkonyi Ágnes. Második kiadás. Bp., 1987. 267. p.

53 ÖStA HKA GBU Bd. 389. fol. 212r–v. és uo Bd. 214. fol. 225r. 1555. december.

54 ÖStA KA Alte Feldakten (= AFA) 7/1. 1553. július 18.

déki török csapatmozgásokról Wolfgang Hohenwarternak jelentést adott.⁵⁵ Eszerint egy kéme volt az előző nap Füleken, ahol arról értesült, hogy 1600 török gyalogos és lovas tartózkodik.

Maskó 1557. április elsején kapott bestallungot a murányi kapitányi poszt,⁵⁶ 1559. június 27-én a murányi udvarbírói teendők ellátására, így tehát prefektusként szolgált ezt követően.⁵⁷

Maskó 1566 februárjában fizetésének kiegyenlítését akarta elérni, amely valószínűleg nem sikerült, mert egy hónappal később arról értesülünk, hogy fel akarta mondani szolgálatát.⁵⁸ Visszavonulását az is megkönnyítette volna, hogy Alsó-Ausztriában már 1566 előtt saját házzal is rendelkezett.⁵⁹ Bár részben kifizették, de ezt követően is jelentős adósságokat halmozott fel az uralkodó vele szemben, melyet távozásáig, sőt haláláig nem tudott kifizetni. Ezt 1592. március 23-án az uralkodó is megerősítette, Maskó özvegyével szemben ekkor még 3340 ft 38 kr adósság állt fenn az Udvari Kamara 1589-ben készített összesítése szerint.⁶⁰ Az uralkodó elismerte az adósságot és ígéretet tett ennek kifizetésére.

Az uralkodó parancsára 1569-ben részt vett Lőcsén a Tieffenbach kapitány parancsnoksága alá gyűlt gyalogosok és lovasok mustráján.⁶¹

Egy leveléből értesülünk arról, hogy parancsot kapott Károly főhercegtől, hogy a Murány és Breznó közti határvita ügyében május elsején jelenjen meg Pozsonyban kihallgatásra (am verhörtag). Maskó erre válaszul azt írta, hogy mivel a magyar nyelvet és törvényeket nem ismeri, maga helyett mást szándékozik a kamarához küldeni.⁶²

1582-ben egy nyugtán főkapitánynak nevezi magát: „supremus capitaneus et provisor Muran”.⁶³ Ennek talán az volt a szerepe, hogy a kastély vajdájától illetve a Murányhoz tartozó két kisebb palánk, Polunka és Sumjác vezetőjétől megkülönböztesse magát. Haditanácsi vagy kamarai szervek őt nem nevezték főkapitánynak.

55 ÖStA HKA HFU RN 5 Konv. 1555. Mai. 1555. február 23. A forrás azért is érdekes, mert ez az első olyan fennmaradt írás, melyet saját kezével vetett papírra.

56 Ezt a Dominics részére kiadott bestallung alapján készítettek. ÖStA KA Bestallungen No. 37.

57 ÖStA HKA GBÖ Bd. 83 1558–1563 fol. 113r–v. Bécs, 1559. június 15.

58 ÖStA HKA Hoffinanz Protokolle (= HF Prot.) Bd. 146. fol. 107v. és 115v.

59 1566-ban mentesítést kapott 40 marha Magyarországból való vámmentes szállítására, saját házának szükségleteire. HKA GBU Bd. 393. 1564–1566. Győr, 1566. szeptember 24. fol. 314r.

60 HKA GBU Bd. 405. fol. 259r–v.

61 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 537. p.

62 ÖStA HKA HFU RN 22. Konv. März 1571. Murány, 1571. fol. 84r–v.

63 MOL E 554. Fol. Lat. 1274. Jolsva, 1582. május 25.

Maskó Menyhért hosszú szolgálati éveit követően, utolsó éveiben inkább tartózkodott ausztriai házában, mint a zordon Murányban. Távolléte alatt fia, Maskó Zsigmond helyettesítette.⁶⁴ Maskó Menyhért már 1582-ben szeretett volna lemondani hivataláról, ezért kérte a Magyar Kamarát, hogy készítse el elszámolásait, valamint a vár további élelemellátásáról intézkedést kért.⁶⁵ A Haditanács ezt követően 1582 májusában engedélyezte, hogy helyettesének fiát alkalmazhatja.⁶⁶ Decemberben elszámolásainak véglegesítését, ő és fia elbocsátását, valamint Murány ellátásának javítását akarta elérni a Haditanácsnál.⁶⁷

Az idős kapitány, már hivatalának letétele után, 1585 januárjában levelet írt a Haditanácsnak, hogy fia szabadságát — aki ekkor valószínűleg éppen beteg apja mellett tartózkodott Ausztriában — hosszabbítsák meg.⁶⁸ Fia március 15-én a Haditanácshoz érkezett kérvényében azonban már apja haláláról értesülünk.⁶⁹

1583 decemberében a Haditanács már az új prefektus, Herberstein hivatalba iktatásáról ír,⁷⁰ erre azonban csak 1584 március 28-án kerülhetett sor, amikor is a vár leltárát és az uradalom urbáriumát átadóként Maskó Zsigmond írta alá.⁷¹

Saját aláírásában mindig „Melchior Maschko”.⁷²

Julius Herberstein prefektus 1584–1602 (1539–1605. április 7. Bécs. †)

Maskót a prefektusi tisztségben Julius Herberstein követte.⁷³ Ismerjük a katonai feladatairól kiadott utasítását⁷⁴ és bestallungját is.⁷⁵ Utasításában Ernő főherceg „edl, unser lieber getreuer, Julius freiherr zue Hörberstain, Neudtperg und Gutenhaag, erbcamrer und erbttruchläss in Kärndten”-nek nevezi. Aláírása: „Julius freyher zu herberstain.”⁷⁶

64 ÖStA KA Prot. Bd. 167. fol. 267r. 1578. augusztus 13.

65 Uo. Bd. 171. fol. 219r. 1582. március 22. fol. 230r. április és fol. 246v május.

66 Uo. Bd. 172. 1582. fol. 223r.

67 Uo. Bd. 171. fol. 279v és 302r.

68 Uo. Bd. 177. fol. 180r. 1585. január 2. A Haditanács azonban csak egy hónapot engedélyezett.

69 Uo. fol. 199v.

70 Uo. Bd. 173. 1583. fol. 317r. december 22 és 30 között.

71 MOL 156 U. et C. Fasc. 24. No. 78 1584. A végén 4 pecsét és aláírások: „Sigismundus Maschko, Julius Freyherr zu Herberstain mpp., [olvashatatlan aláírás], Thobias Licchtenperger.”

72 Ila Bálint — tévesen — Maczkó Melichár-nak olvasta. *Ila*, Gömör I. 311. p.

73 MOL E 136 5. köt. fol. 295–306. MOL Filmtár 3959. tck. Utasítás Julius ab Herberstein murányi kapitány részére az udvarbírói tencdők ellátásáról. Prága, 1584. január 19.

74 ÖStA HKA HFU RN 84. Konv. 1604 Mai. fol. 489r–492v.

75 Uo. Ungarisches Münz- und Bergwesen. I. 1560. fol. 237r–238r. Fogalmazvány, datálás és aláírás nélkül (1584).

A Herbersteinneket 1537-ben I. Ferdinánd emelte a bárói rendbe, 1547-től nevezik őket Neidberg és Gutenhag urainak, 1556-ban a család megkapta a Karintiában használható örökös kamarás és asztalnok (Erbkämmerer und Erbtruchseß) címet, melyet a Herberstein család legidősebb tagja viselhetett.⁷⁷

Amit a Herberstein családnak erről az ágáról tudunk, nem túlságosan sok, és sajnos nem feltétlenül megbízható.⁷⁸ Annak ellenére, hogy a Herberstein várát és uradalmát birtokló főágot a szakirodalomból meglehetősen jól ismerjük, a Julius-féle vonalról alig áll rendelkezésünkre használható irodalom.

Julius a meglehetősen kiterjedt és szerteágazó Herberstein család osztrák, ún. idősebb ágához tartozott.⁷⁹ Nagyapja Leonard Herberstein, akit az ág alapítójaként említenek, 1465-ben vette el Barbara Lugert, amely házassággal szert tett Grassened uradalmára. Négy fia közül Siegmund a legismertebb, aki Habsburg követként Moszkvában is járt, útjáról útleírását is írt. Legfiatalabb fiú testvére, Wilhelm Herberstein (1489–1560, Bécs) volt Julius apja. Fiatalságát végig katonáskodta az osztrák főhercegek szolgálatában. 1511–1515 között Frizlandban szolgált, 1527-ben I. Ferdinánd római koronázásakor 200 drabant (gyalogos) kapitánya. 1529-ben hősiessen részt vett Bécs védelménél. 1556-ban harcolt annak a csapatnak a tagjaként, amely Szigetvárat felmentette. Matzent 1551-ben, Obersiberbrunn 1558-ban vásárolta. A római királyné [Jagelló Anna?] főkamarásnéját (obersten kammerfrau), Regina von Plumenendet vette el. Házasságukból három fiú származott, Dietrich (1533–1561), Karl (1538–1590), aki Matzen, Protes, Pillichdorf ausztriai és Greifened stájer uradalmak ura volt, valamint *Julius*, Würnitz, Obersiberbrunn, Herrenleich és Treestorf birtokosa. Wilhelm Herberstein az alsó-ausztriai Matzent 1551-ben, Obersiberbrunn 1579-ben vásárolta meg. A stájerországi Grassened uradalma anyai örökségként került birtokába.

Julius idősebb bátyja katona volt, apját elkísérte Szigetvárra. Karl szintén harcolt a török ellen, de ő később inkább hivatalnokként szolgált. 1557-ben követként küldik a rajnai hercegehez. 1575-ben az alsó-ausztriai kormánytanácsban (niederösterreichische Regierungsrath), majd az alsó-ausztriai országgyűlés tanácsosa?,

76 MOL E 254 Szepesti Kamara Regisztratúrája. Representationes, informationes et instantiae. 1587. augusztus No. 7. Murány, 1587. augusztus 27. Levele a szepesti kamarai tanácsosoknak.

77 *Heinrich von Purkarthofer*: Die Herrschaft Herberstein in der Steiermark vom Beginn des 16. Jahrhunderts bis 1628. Graz, 1960. Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultät der Karl Franzens Universität Graz. Kézirat. 5–6. p.

78 *Johan Kumar*: Geschichte der Burg und Familie Herberstein. Wien, 1817. Bd. 1–3. Bd. 3. 111–115. p.

79 Uo. Más szakirodalom szerint a Juliust is magába foglaló ág a fiatalabb (újabb), ághoz tartozott.

végül képviselője? (Verordnete). Karl keresztapja maga a császár, V. Károly volt. Karl második feleségétől született Adam fia, aki az ág továbbvivője volt, és aki Julius Herbersteintől Obersiebenbrunn uradalmát 1593-ban kapta meg, háromszor járt követként Isztambulban.

Herberstein 1602 áprilisában azt írta az Udvari Kamara elnökének, hogy már 36 éve szolgál a kereszténység ősellensége ellen,⁸⁰ eszerint 1566 körül, 27 évesen kezdetett el katonáskodni.

Wissgril genealógiai munkája szerint Julius Herberstein kezdetben az osztrák rendi sereg tagjaként a török ellen harcolt Magyarországon 1567-től és a következő években, de már 1570-ben visszavonult birtokaira. 1587-ben Heiligenberget vásárolta meg. Feleségétől, Eva von Neidentől két gyermeke született, de ők még gyerekkorukban meghaltak.⁸¹

Georg von Herberstein „Neudtperg und Gutenhag” tanácsos és stájer kormányzó, „Rat und landverweser in Fürstenthumb Steir”,⁸² 1584-ben halt meg.⁸³

1585-ben Karl és Julius von Herberstein közös kérvényben szerették volna az uralkodónál elérni, hogy „Intzesbach der Schweitzerhof” nevezetű hűbérre, valamint a bécsi Szent Anna utcában történő letelepedésükre, házvásárlásukra engedélyt kapjanak. A kérvényt Ernő főherceghez jutatta el az Udvari Kamara, hogy arról véleményt nyilvánítsón.⁸⁴

Murányt 1602-ben vele szemben fennálló adóságok miatt 3 évre Julius Herbersteinnek zálogba adják évi hat ezer ft-ért.⁸⁵

Herberstein neve 1598-ban felmerül, mint akit a Haditanácsba kívánnak kinevezni,⁸⁶ bár arra már nincs adatunk, hogy állandó vagy ideiglenes jelleggel kapta a felkérést. Az év folyamán azonban még Bécsbe rendelik,⁸⁷ majd április 11-én megérkezik Herberstein válasza a Haditanácshoz, melyben elfogadja a felkérést.⁸⁸

80 ÖStA HKA HFU RN 87 Konv. 1604. Decz. fol. 167r–170v hátlap. S. d. [1602. április].

81 *Franz Karl Wissgril: Schauplatz des landsässigen Nieder-Oesterreichischen Adels vom Herren und Ritterstande von dem IX. Jahrhundert an, bis auf jetzige Zeiten.* 5 Bände. Wien, 1794–1824. Herberstein-ck a 4. kötetben (1800) találhatóak: 249–310. p.

82 ÖStA KA AFA 1556 5/18. Prága, 1556. május 8. Fogalmazvány, az uralkodó válasza Miksa főhercegnek. Geogra Id. még: Die Steiermark. Brücke und Bollwerk. Ausstellungskatalog, Schloss Herberstein. 1986. 532–533. p.

83 Uo. 554. p.

84 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 397. [Prag] 1585. fol. 256v. 1585. augusztus 20.

85 Uo. HFU RN. 72. Konv. 1602 Jan. fol. 148r–v. Bécs, 1602. január 12.

86 ÖStA KA Prot. Bd. 201. 1598. január 11. fol. 1v. Az uralkodó válasza a Haditanácsnak.

87 Uo. 1598. április 3. fol. 336v.

88 Uo. 1598. április 11. fol. 337v–338v.

Julius Herberstein Bécsben, 1605. április 7-én halt meg és a Szent Dorottya templomban helyezték örök nyugalomra.

Kaspar Wanner számvevő 1599–1602, hadnagy 1602–1605 k. – ideiglenes kapitány

Wanner Gáspár számvevőt 1599-ben említik a putnoki tizedkerület tizedszedőjeként.⁸⁹ 1600-ban „Ränndtschreyber auf Muran”-ként említik.⁹⁰ Wannert az uralkodó nevezte ki hadnaggyá, feladata a vár katonai igazgatása volt, miközben Hans Jakob von Rottal, a várat ekkor birtokló zálogos a szendrői vár főparancsnoka volt. Akkor nevezhették ki a vár élére, amikor Rottal 1602 áprilisában zálogul kapta a várat. 1602-ben Herberstein jár el érdekében a Haditanácsnál fizetése ügyében.⁹¹ Wanner hadnagyi kinevezésekor bestallungot kapott, ami sajnos nem maradt ránk.⁹² Hivatalát 1605 körül hagyta el, előtte azonban még császári közbenjárással nemességet kért.⁹³

Arra, hogy valóban kapitányként működött, első közvetlen adatunk 1605-ből származik, amikor a murányi kapitányság elhagyása miatt keletkezett egy irat a Haditanácsban.⁹⁴

Gregor Förchwerch kapitány 1606 előtt – 1613

Förwerchet 1606 júniusában, mint kapitányt említik először, amikor a Haditanácshoz fordult a „meztelen” murányi katonák ellátása érdekében.⁹⁵ 1612-ben még hivatalában van, ugyanis a Magyar Kamara Prágába írt az uralkodóhoz Förwerch 3104 forintos hitele ügyében, melyet a katonaság élmezésére adott.⁹⁶ 1613 júniusában már távozott kapitányi posztjáról.⁹⁷

---

89 MOL E 159 Regesta decimarum. A tizedjegyzékeket mikrofilmen lehet kutatni. Az 1550-től (9655. tck.) az 1608-ig (9666. tck.) terjedő időszakokban czért nem folio számra, hanem a telereszkén is jól azonosítható füzetekre hivatkozom. (A továbbiakban: Gömöri tizedjegyzék) 1599/6. füz.

90 Uo. 1600/2. füz. fol. 39. Murány, 1600. október 31.

91 ÖStA KA Prot. Bd. 208. fol. 570v–571v. 1602. március 10. A Haditanács engedélyezi, hogy Wanner 30 rft havi fizetést kapjon.

92 Uo. Sonderreihe (Bestallungen). A bejegyzést a mutatóban találtam, datálás nélkül, a szöveg nem maradt fenn.

93 KA Prot. Bd. 214. fol. 16r. 1605. augusztus 25.

94 Uo. fol. 400r–v.

95 Uo. Bd. 215/2. fol. 544r. 1606. június 20.

96 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 639. Prága, 1612. április 6. 360r.

97 Fazekas István HFU-ról készített jegyzéke alapján.

Alkapitányok, hadnagyk

Hilarius Berghofer hadnagy 1553 előtt – 1556 után

Távozási szándékát már 1553-ban bejelentette,⁹⁸ amikor azt kérvényezte, hogy egy másik helyre nevezzék ki. A kapitány is kérvényezte, hogy beteg hadnagya helyett mást nevezzen ki az uralkodó. Berghofer ugyanis sokszor szenvedett közhvényes rohamok miatt, amikor is nem tudott magán segíteni. Ennek ellenére még 1556-ban is a várban szolgált.⁹⁹

Hans Sinzendorf hadnagy (1573) 1574–1582

Első adatunk róla 1573-ból származik, amikor Maskó Menyhért Hans Sinzendorfot hadnaggyá akarta kinevezni, amit 1574 júliusában engedélyeztek is.¹⁰⁰ Maskó első felesége Rebeka von Sinzendorf volt, így könnyen elképzelhető, hogy Hans és Rebeka Sinzendorf-rokonok voltak. Az 1578-ból fennmaradt nyugtákból rendszeresen „idősebb” Hans Sinzendorf tűnik elénk, ami azt mutatja, hogy fia is a várban szolgált.¹⁰¹ Halála valamikor 1582 májusában történhetett, amikor a Haditanács Sinzendorf halála kapcsán Maskó Menyhértnek írt a hadnagyi fizetés tárgyában.¹⁰²

Maskó Zsigmond hadnagy (1579–1584)

Maskó Menyhért prefektust az utolsó években Zsigmond fia helyettesítette. Maskó Zsigmond korábban Nagykállóban szolgált, de 1577-ben Murányból utazott Bécsbe az Udvari Kamarához.¹⁰³ A Haditanács 1578-ban egy válaszlevélben Rueber főkapitányt arról értesítette, hogy Maskó Menyhértet Muránytól való távolléte idején, fia, Zsigmond, mint hadnagy helyettesíti.¹⁰⁴ Erre valószínűleg azért volt szükség, mert apja gyakran betegeskedett és ausztriai otthonába vonult vissza. 1583-ban már Zsigmond is azt kérte a Haditanácstól, hogy bocsássák el Murányból.¹⁰⁵ Kívánsága teljesült, mivel december 30-án (a Haditanács jegyzőkönyve szerint), neve Nagykálló

98 ÖStA HKA HFU RN 4. Konv. Jan–Febr. fol. 78r–79v. Murány, 1553. december 21.

99 Uo. RN 15. Konv. 1567. Okt. [1556] fol. 16r. és 17r–48v. fol. 30v. Hilarius berghofer leutnandt zu Muran auf sich und ain jungen 30 ft.

100 ÖStA KA Prot. Bd. 158. 1573. fol. 207v. június, az engedély: Bd. 159. 1574. július fol. 222r.

101 MOL E 159 Gömöri tizedjegyzékek 1578/12. füz.

102 ÖStA KA Prot. Bd. 172. 223r. 1582. május.

103 KA Prot. Bd. 164. 1577. december 10. fol. 192v.

104 Uo. Bd. 167. 1578. fol. 267r. augusztus 13.

105 Uo. Bd. 173. 1583. fol. 240r. május 25. és fol. 302v. október.

kapcsán tűnik élénk.¹⁰⁶ 1583-ban Rueber jelezte a Haditanácsnak, hogy Maskó Zsigmond Nagykállóba szeretne kapitányi kinevezést kapni.¹⁰⁷ Utolsó hírünk róla 1585 decemberéből származik, ekkor Nagykállóból kérte a Szepesi Kamara tanácsosait, hogy ne csökkentsék a havi négy forintot kitevő húspénzét, és megemlítette, hogy az országban minden főember ennél magasabb összeget kapott ellátmányra. Sajnos a levélben nem találni semmit arról, hogy pontosan milyen beosztásban milyen feladatot látott el.¹⁰⁸

‘ Gyakorlott és állandósult aláírása: „Sigmund Maschko” a német és „Sigismundus Maschko” a latin nyelvű levelein.

Wilhelm Bolher hadnagy 1590

Létezéséről egyetlen forrásunk Herberstein jelentése a Haditanácshoz. A kapitány ekkor azt kérte, hogy Örnors (?) helyére hadnagynak nevezzék ki Bolhert vagy valaki mást.¹⁰⁹

Heinrich von Dachreden zászlós, alkapitány 1590–1596

Hans Vurain élelmezési sáfár elszámolását 1590-ben ellenjegyezte mint zászlós (fennrich).¹¹⁰ 1596-ban Herberstein bejelentette a Haditanácsnál, hogy Dachreden hadnagy Murányból eltávozott.¹¹¹

Aláírása: „heinrich won dachreden”.

Pongratz Hagen zászlós, alkapitány 1551–1575 előtt (1575†)

Neve 1551-ben egy cséplési jegyzéken tűnik fel először (pangrac Hagen vexillifer), de szinte biztos, hogy már a vár királyi kézre kerülése óta Murányban szolgált.¹¹² Hadnagyi kinevezése a Haditanács 1563-as jegyzőkönyvében szerepel.¹¹³ Hagen halála előtti utolsó murányi adat 1573-ból származik. Ebben az évben október 12-én Gömör megye csetneki kerületét alkapitányként tizedelte.¹¹⁴

---

106 Uo. Bd. 173. 1583. fol. 317v december 30. „Hans Rueber und Sigmund Maschko wegen passirung der haubtmans besoldung zu Calo commandirt, sonst auch den Hans Osstercit.”

107 Uo. Bd. 174. 1583. fol. 270r. december 30.

108 MOL E 254 Repräsentationen, informationes et instantiae. 1583. november No. 4. Nagykálló, 1585. december 10.

109 ÖStA KA Prot. 185/2. 1590. fol. 191v. január 24.

110 Gömöri tizedjegyzék 1590/13/d füz. fol. 1019. 1590. december 31.

111 ÖStA KA Prot. Bd. 196. fol. 454r. 1596. május 10.

112 Gömöri tizedjegyzék 1551/5. füz. fol. 146v.

113 ÖStA KA Prot. Bd. 142. 1561–1563. fol. 176r. 1563. június 6.

114 Gömöri tizedjegyzék 1573/2. füz. fol. 192–199.

Hagen Késmárkon halt meg és ott is temették el.¹¹⁵ Mivel azonban Lőcsén végrendelkezett, a Szepesi Kamara Lőcse városának tanácsától érdeklődött az elhalt katona iránt. A tanács válasza szerint 1575-ben sebesülése miatt halt meg. Egy Wildsteiner nevű karintiai nemes törvénytelen gyermeke volt. A gyermekét elhagyó apa, a murányi katonák és Johann Henisch lőcsei polgár egybehangzó véleménye szerint, Hans Katzianer murányi katonái közé tartozott.

Aláírása: „pangratz hagen laÿtenambt”.

Veit Wusenbenz hadnagy 1607

Három társa mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹¹⁶ Aláírása: veit wusenbenz leittenandt.

Zászlósok

Matheus Kraus 1560–1563 a kapitány írnoka, 1563–1582 zászlós

Maskó Menyhért rokona („consanguineus”) volt.¹¹⁷ Először az 1559–1560-as elszámolásban tűnik fel a neve, amikor is két szolgálójával Bécsben járt és 102 mft költségtérítést kapott. Neve mellett tisztség nem szerepel, de a kapitány beosztottjai között első helyen egy írnokot említenek, aki bizonyosan ő lehetett.¹¹⁸ Bár az 1560–1561-es elszámolásban Michael Kraus neve tűnik fel,¹¹⁹ szinte bizonyos, hogy ez elírás, mivel Mathias Kraus a számadáskönyv szerint 1561. november 16-tól 1562. január 11-ig, 1562. május 23-tól július 23-ig és 1563. januárjában hasonló céllal járt Bécsben.¹²⁰ Matthias Kraust, 1563 júniusában zászlóssá nevezik ki,¹²¹ és az 1563–1564-es elszámolástól kezdve már zászlósként is említik.¹²² Ugyanerről írt az Udvari Kamara a hadi fizetőmesternek.¹²³ Murányi zászlósként

115 *H. Németh István*: Kassai polgárok és katonák a 16. században. (A hadsereg beköltözésével járó társadalmi és közigazgatási jelenségek a felső-magyarországi városok életében, a Mohácsot követő évtizedek során.) In: LK 68. évf., (1997) 1–2. sz. 143–198. 182. p.

116 ÖStA HKA HFU RN. 96. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

117 MOL E 41 Litterac ad cameram exaratac. 1560. No. 4. 1560. január 5.

118 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 283. p.

119 „Dominus capitaneus et Michael (sic!) Kraus scriba suus Viennam et Posonium aliquot vicibus ambulatibus” Uo. 329. p.

120 Uo. 351. és 371. p.

121 KA Prot. Bd. 142. 1561–1563. fol. 176r. 1563. június 6.

122 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 373. p.

123 ÖStA HF Prot. Bd. 257. 1564. fol. 350v. október.

1565–1580 között többször is dézsmaszedő volt, az 1582. évben több alkalommal, mint zászlós ellenjegyezte a vár mézárósának nyugtáit.¹²⁴

Pongratz Hagen zászlós 1551–1563 (1575†)

1563-tól alkapitány. Pályafutását ld. Ott.

David Curaeus zászlós 1599–1600

1599-ben zászlósként a csetneki kerületet tizedelte.¹²⁵ 1600-ban ismét tizedsedő volt a csetneki és krasznahorkai járásban, Michael Scheücher tizedessel együtt.¹²⁶

Örmesterek

Georg Feicht von Stauffen örmester 1554–1556

Dominics kapitány egy, 1554-ben az uralkodóhoz írt levelében azt javasolta, hogy a Murányból távozó első örmester („Ersten Wachmeister”) helyett az uralkodó Georg Feucht von Stauffen-t nevezze ki.¹²⁷ Ebből úgy tűnik, hogy Feucht ezelőtt már a várban szolgált. Két évvel később örmesterként 14 rft fizetést kapott, amelyből egy szolgálját is el kellett tartania.¹²⁸

Hieronimus Rhörer örmester 1563–1572

Saját aláírásával („Iheronimus Rorer wachtmeister”) ellenjegyzi Gregorius Hüwg tizedsedő jegyzékét 1563 december 20-án.¹²⁹ 1566-ban másokkal nyugtát állít ki a gömöri bor tized beszállításáról,¹³⁰ 1572-ben pedig örmesterként ellenjegyzi a pék elszámolását.¹³¹

---

124 Gömöri tizedjegyzék 1582/11. b.

125 Uo. 1599/3. füz. fol. 548–565.

126 Uo. 1600/4. füz. fol. 118. Murány, 1600.

127 ÖStA HKA HFU RN 5. Konv. Febr. Murány, 1554. december 11.

128 Uo. RN 15. Konv. 1567 Okt. [1556] fol. 16r–48v.

129 Gömöri tizedjegyzék 1563/2. füz. fol. 337r.

130 MOL E 554. Fol. Lat. 1274. Murány, 1566. október 20.

131 Gömöri tizedjegyzék 1572/11. füz. 35. nyugta. fol. 162–163.

Christoff Eckstein 1590

1590-ben saját kezű aláírása és pecsétje („Wachmeister auf Muran”) a pincemester elszámolás mellett.¹³²

Valentin Schmierer őrmester 1600–1603

Először 1600-ban találkozunk nevével a putnoki kerület gabonatedjegyzékén.¹³³ A vár második embere (Kaspar Wanner hadnagy után), aki 16 rft-ot kapott a zsoldjegyzék szerint.¹³⁴

Adam Dirnhausen őrmester 1607–1612

1607. augusztus 19-én három murányi katona mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹³⁵ 1612-ben Szécsi Tamásnak írt a Haditanács, hogy Adam Dirnhausent bocsássa el és helyére Konrad Treybl őrmestert nevezze ki.¹³⁶

Konrad Treybl őrmester 1612 után

Ld. Adam Dirnhausennél.

*Tizedesek***Paulus Muransky tizedes a kastélyban 1580**

Gabonatedjegyzéke a Csetnek völgyről.¹³⁷

Simon Harovsky tizedes a kastélyban 1580

Gabonatedjegyzéke Murány és Ratkó völgyről.¹³⁸

Martin Herman zsoldos (servitor), tizedes 1590–1607

1590-es bárány tizedjegyzéke Gömör és Putnok kerületről „Martinus Herman servitor in Arce Muran”.¹³⁹ Tíz évvel később „Martin Herman [...] viceprovisor

132 Uo. 1590/13/a. füz. fol. 1015. Murány, 1590. december 31.

133 Uo. 1600/7. füz. 84. fol. 198–210.

134 ÖStA HKA HFU Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

135 Uo. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

136 KA Prot. Bd. 228. 1612. fol. 145r. július 7.

137 Gömöri tizedjegyzék 1580/2. füz. fol. 783–797. Murány, 1580. augusztus 31. Tizedes (decurio) a kastélyban.

138 Uo. 1580/4. füz. fol. 819–838. Murány, 1580. december 31.

139 Uo. 1590/6. füz. fol. 955–978.

arcis Muran” nyugtája Aszalay János putnoki udvarbírótól átvett krasznahorkai és a csetneki tizedekről, és ugyanő „vicecapitaneus arcis Muran” ugyanattól ugyan-
ebben az évben bárányokat vett át.¹⁴⁰ Az 1603-as mustra jegyzék szerint 10 rft fizetést kapott, és a negyedik helyen szerepelt a rangsorban.¹⁴¹ Ugyanebben az évben magyar nyelvű nyugtát adott Hidvégi Mihály ratkói gabonadézsmaszedőnek „En herman Marton Romay czyassar eö felsege Murani gyalog tizedes [...] attam peczietes levelemnek kezem Irassavall.”¹⁴² 1607 augusztusában három murányi katona mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹⁴³ Aláírása: „Mert herman gefreyter”.

Ambrosius Schenckh tizedes 1599–1604

1599-ből egy tizedjegyzéken szerepel neve először. A vár mustrajegyzéke szerint 1603-ban havi 8 rft-ot kapott,¹⁴⁴ 1604-ben pedig egy kérvényt írt alá társaival, amelyben az Alsó-ausztriai Kamarát kérték a murányi ellátás javítására.¹⁴⁵

Michael Scheücher tizedes 1600

Tizedsedő a csetneki és krasznahorkai járásban, David Kuraeus zászlóssal.¹⁴⁶

Tüzérek, ágyúöntők, puskaművesek és hadszertárnokok (1551) 1554–1603

Bartholomeas Prayzinger 1554 ágyúöntő

A számadáskönyv 1554. évi elszámolásából megtudjuk, hogy Bartholomeas Prayzinger (fusor bombardarum) évi 100 rft-os fizetést kapott a vártól, amelyből ebben az évben 40 magyar forintot vett kézhez.

Mathias Beer hadszertárnok (1551?) 1554–1567

Első, név szerinti említésére a számadáskönyvben 1554-ben kerül sor.¹⁴⁷ 1555 ja-

---

140 Uo. 1600/15. füz. fol. 279r. Murány, 1600. szeptember 22. és fol. 280r. 1600. július 23.

141 ÖStA HKA HFU RN 84 Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

142 Gömöri tizedjegyzék 1603/3. füz. fol. 764. Ratkó, 1603. augusztus 22.

143 ÖStA HKA HFU RN. 96. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

144 Uo. RN 84 Konv 1604. Mai fol. 488r–v. S. d.

145 Uo. RN 82 Konv. 1604. Okt. fol. 294r–299v. Murány, 1604. szeptember 21.

146 Gömöri tizedjegyzék 1600/4. füz. fol. 118. Murány, 1600.

147 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 161. p.

nuárjában jelentést tett az uralkodónak, amiből pályafutását is megismerhetjük.¹⁴⁸ Hadszertárosunk ugyanis zsoldemelését akart az uralkodónál elérni. Ennek alátámasztására korábbi hűséges szolgálatát hozta fel, melyet Bécs török ostrománál, Bécsújhelynél, Erdélyben és más helyeken, nem kímélve testi épségét és életét az uralkodó érdekében tett. Miközben azonban ő ezeket a szolgálatokat tette öfelségének, házát, telkét és hámorát/hutáját? elpusztították („durch pose leüid mein haus, hoff und pergwerch auf welches Ich all mein vermügen haab und guet geleget verwiest uns niedergerissen worden”). Megjegyzi, hogy miközben ő hosszú ideig, nagy károkat elszenvedve szolgálta az uralkodót, sem kegydíjat, sem egyéb fizetést nem kapott. Ezért kéri tehát zsoldjának megemelését, 10 rft összegből ugyanis egy szolgáját is el kell tartania. 1557-ben nyugtáján saját aláírásával „Mathis Peher zeugwardt zu Muran”.¹⁴⁹ A vár 1558–1559. évi számadása szerint Mathias „Czwigwarth” részére vasat utaltak ki,¹⁵⁰ 1561 februárjában szabadságért folyamodott és éves ellátmányt kért.¹⁵¹ 1567 decemberében Maskó jelent Beer kérvényéről.¹⁵²

Georg Ranoldt tűzér, puskaműves 1554–1556

Első név szerinti említése a számadáskönyvben 1554-ben történik.¹⁵³ 1556-ban Ferdinánd utasítja Matthias Fuchs hadi fizetőmestert, hogy fizesse ki Mathias Beer-t és Georg Raynoldt „puchsenmaister”-t az ott tartózkodó többi katonával együtt.¹⁵⁴

Kristóf tűzér 1554

Egyetlen említése a számadáskönyvben 1554-ben történik.¹⁵⁵

Hans Volradt bognár majd fegyverműves 1552–1568

1555 novemberében írt kérvénye szerint már három éve Murányban szolgál a lövegeknél havi 8 forintért, mint segéd és bognár (dienstmann und wagner). Bambergből származott és 1555-ben azt írta, hogy három év alatt még nem volt otthon, így

148 ÖStA HKA HFU RN. 5 Konv. 1555 Febr. fol. 128r–129v. 1555. február 25.

149 KA Wicner Hofkriegsakten (=WHKR) I. Kart. 1557. február No. 63. p. 180–210. Az 1557-es murányi mustra anyaga. Bécs, 1555. március 15. fol. 196. és fol. 197. uó uarról, csak 10 forintot. Bécs, 1556. január 16.

150 MOL MKA E 554. Fol. Lat. 1275. 262. p.

151 KA Prot. Bd. 142. 1561–1563. fol. 4r. 1561. február.

152 Uo. Bd. 147. 1567–1568. fol. 70v. 1567. december.

153 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 161. p.

154 KA WHKR I. Kart. 1557. február No. 63. fol. 207. Bécs, 1556. január 6.

155 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 161. p.

halaszthatatlan dolgait kell intéznie. Ezért egy időre — Dominics kapitányon keresztül — szabadság engedélyezését is kéri az uralkodótól. Ugyanitt még két nyugtája található, illetve egy elismervénye, az egyik Bécsben 1555. november 20-án átvett 20 forint átvételéről, a másik 1556. március 31-én Bécsben kelt nyugtán ő már mint volt bognár („gewesene wagner”) szerepel, és elismerte, hogy felvett 37 rft 13,5 kr-t, ezzel teljesen ki van elégítve, amit pecsétjével is elismer. Bár az 1556-ban Bécsben keletkezett nyugtákon, illetve kérvényén többször is „egykori” bognárként említik, 1568-ban bestallungot kapott, ami vagy egyszerűen egy névazonosságot mutat, vagy azt, hogy visszatért Bambergből Murányba.¹⁵⁶ Utóbbi lehetőséget az erősíti, hogy Matthias Beer hadszertárnok nevével utójjára 1567-ben találkozhatunk, így elképzelhető, hogy az ő helyére került Volradt, addig Beer helyetteseként szolgálhatott.

Benedikt Jäger hadszertárnok 1580–1590

A Haditanács 1580 júliusában írt Maskó Menyhértnek először Jäger „zeugwardt”-tal kapcsolatban.¹⁵⁷ Egy évvel később Jäger és a murányi puskaműves a Haditanácsnál kérvényezték, hogy a körmöcbányai alkamara fizessen számukra.¹⁵⁸ Elszámolása 1588-ból¹⁵⁹ és 1590-ből is fennmaradt.¹⁶⁰ Saját kezű aláírása: „Benedict Jäger Zeugwart”.

Thomas Päckh hadszertárnok 1603–1607

Az 1603-as mustrajegyzékben hadszertárnokként (zeügwarth) havi 8 rft fizetéssel vették fel.¹⁶¹ 1607-ben három murányi katona mellett tanúságot tett a jolsvaiak mentességének ügyében.¹⁶² Sajátkezű aláírása: „Tomas Päckh zuegwart”.

Mathias Mitterspacher zsoldos, puskaműves 1578–1603

Neve 1578-ban tűnik először, amikor aláírásával („Maths Mitterspacher”) hitelesítette Georg Urban azon nyugtáját, melyben elismerte, hogy az általa átadott 14 darab szalonnáért 20,30 mft-ot vett át a kapitánytól.¹⁶³ Ekkor még pusztán zsol-

---

156 Másolata: ÖStA KA Bestellungen No. 166. Bestellung für Hanns Volssrath püchsemmeister. 1568. március 5.

157 ÖStA KA. Prot. Bd. 168. fol. 266r. 1580. július 25.

158 Uo. Bd. 169. fol. 296v. 1581. október 30.

159 MOL E 105. Copula annorum I. köt. fol. 4v.

160 Gömori tizedjegyzék 1590/13/b. füz. fol. 1017v. Murány, 1590. december 31.

161 ÖStA HKA HFU RN 84 Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

162 Uo. RN. 96. Konv. 1608. Sept. fol. 128r–129v. Murány, 1607. augusztus 19.

163 Gömori tizedjegyzék 1578/12. füz. 16. nyugta. fol. 38–41.

dos (miles stipendarius), de 1600-ban a putnoki kerület tizedelésekor már puska-
művesként hitelesít („kriegsdienstman und Püchsenmaister alhie auf Muran”),¹⁶⁴
majd ismét puskaművesként (Püxenmeister) említik egy mustrajegyzékben, ahol
fizetését nem tüntették fel.¹⁶⁵

A murányi kastély kapitányai (vajdák)

Horváth Mátyás 1551–1569

Murányban kimutatható két évtizedes jelenléte alatt ugyan egyetlen egyszer sem nevezik vajdának, de azok a feladatok, melyeket ellátott, leginkább a később általánossá vált vajdai tisztséghez köthetők. Az 1565-ben a vár katonáiról és gazdasági személyzetéről készült jegyzék szerint: „Matthias Horwath Ungarus qui in castello est” 10 forintot kapott havi zsoldként.¹⁶⁶ Először 1551-ben találkozhatunk nevével, amikor egy cséplési jegyzék mellett tüntetik fel nevét.¹⁶⁷ Ezt követően a fennmaradt tizedjegyzékek szerint minden évben végzett tizedszedést. Ez azonban végül végzetét okozta: 1569-ben a törökök elfogták és kivégezték.¹⁶⁸ Ebben az évben az általa elkezdett járások jegyzékeinek hitelesítési záradékban az szerepel, hogy miután a török fogságba ejtette és kivégezte, Hans Haufensteiner fejezte be a munkát. Bizonyos, hogy ő volt a vár alatt szolgálók előjárója. Ezt nemcsak fizetése és a kastélyba történő helyezése, hanem az is mutatja, hogy a tizedelés nagyrészt az ő feladata volt. Azt, hogy már 1551-ben is Murányban szolgált, valószínűsíti, hogy Dominics Gáspár familiárisai közül került ki.

Nagy Mihály vajda 1571–1575

Az első tizedjegyzéke 1571-ből maradt fenn „Michaelem Nagi Capitaneum Clientum Castelli Muran” és ugyanott „Michael Nagi capitaneis castelli Muran”,¹⁶⁹ 1572-ben tizedesként is végzett tizedszedést,¹⁷⁰ de ugyanekkor a vár alatti vendek

164 Uo. 1600/7. füz. fol. 198–210.

165 ÖStA HKA HFU RN 84 Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

166 MOL MKA E 554 Fol. Lat 1274. fol. 313. 1565. március 4.

167 Gömöri tizedjegyzék 1551/5. füz. fol. 144–152.

168 Uo. 1569/6. füz. fol. 926–933. 1569. november 17.

169 Uo. 1571/6. füz. fol. 1052. Nagy Mihály bor tizedjegyzéke Balog és Gedő kerületből. Murány 1571. október 12.

170 Uo. 1572/6. füz. fol. 89. 1572. október 18.

parancsnokaként is megnevezi magát.¹⁷¹ Utolsó fennmaradt jegyzéke 1575-ben kelt.¹⁷²

Lakay Péter a gyalogosok prefektusa 1576–1578

Lakay Pétert a gyalogosok prefektusát 1576-ban említik dézsmaszedőként a jegyzékek.¹⁷³ 1578-ban a kastély alkapitányaként nevezik meg.¹⁷⁴

Tornay Mátyás vajda 1580

Nevét 1580-ban, dézsmaszedőként említik egy tizedjegyzékben.¹⁷⁵

Nagy Máté 1583

Egyetlen levél maradt fenn, melyben neve feltűnik.¹⁷⁶

Kalauz János 1591

Gabona tizedjegyzéke a balogi és hajnácskői völgyről: „Ego Johanna Kalainis Capitaneus in Castello”¹⁷⁷

Hans Haufensteiner zsoldos, polonkai vajda 1555 k. –1609

Neve először 1569. október 12-én bukkan fel azon a gabonatedjegyzéken, amely Murány és Ratkó völgyéről készített.¹⁷⁸

A jegyzékeken kezdetben használt a „dienstman” illetve stipendiarius kifejezés egyértelműen jelzi, hogy alacsony beosztásban volt. Egyedül az 1569-es latin tizedjegyzék használta neve mellett az „egregius” kifejezést. Hősünk neve ezt követően Magyar Kamaránál készült jegyzékből tűnik elénk ismét, amikor az 1584–1590-ig

---

171 Uo. 1572/11. füz. 8. nyugta. fol. 131–132. A katonák névsora után hitelesítése: „Ich Nagi Mihal, ... laytenamt uber dise zehen und andere Windische fuessknecht, so under Muran Im Castell gehalten worden.”

172 Uo. 1575/2. füz. fol. 299–309.

173 Uo. 1576/1–3. füz. fol. 364–405. Balog, Csctnek, Krasznahorka, Gedő és Ajnácskő tizedclését ő végzte.

174 A balogi kerületről készült jegyzékben „Vice capitaneus peditum in Castello in allodio Muraniensi.” Gömői tizedjegyzék 1578/1. füz. fol. 585. 1578. november 2.

175 *Ila Bálint*: A dézsma adminisztrációja. In: Levéltári Közlemények 18–19. (1940–1941). 234–236. p.

176 Nagy Máté a „gyaloknak hadnagja” levele „Muran alat kastelbe[nj]” 1583. június 12. Gömői tizedjegyzék. 1583/6a füz. fol. 547.

177 Uo. 1591/1. füz.

178 Uo. 1569/5. füz. fol. 908–924.

terjedő időszak tized nyugtáinak számbavételekor egy kimutatást készítettek,¹⁷⁹ amiből megtudjuk, hogy szinte minden évben részt vett a tizedszedésben. Haufensteiner dézsmaszedőként 1599-ben tűnik elénk utoljára, ekkor már ismét zsoldosként.¹⁸⁰

A tizedszedés mellett Haufensteiner már Maskó Menyhért prefektussága alatt jelentős feladatot látott el. Későbbi — alább részletesen tárgyalt — kérvényeiből tudjuk, hogy kb. az 1570-es évek közepétől a Muránytól nem messze található Polunka falu mellett épített palánkba helyezett vend gyalogosok parancsnoka lett. Állandó tizedszedői megbízatása mellett tehát katonai pályán is emelkedett. Karrierjének elindítója, Maskó Menyhért volt, akinek bizalmasává vált. Távozásakor Maskó nem feledkezett meg róla, javasolta a Haditanácsnak, hogy javítsanak zsoldján.¹⁸¹ A közbenjárás hatására a Haditanács megparancsolta Joseph Stinzl mustramesternek, hogy a következő murányi mustra alkalmával — az új kapitány, Herberstein beleegyezésével —, Haufensteiner zsoldját emelje meg, ugyanakkor hagyja meg eredeti státuszában. Mielőtt azonban hősünk nyugdíjba vonult volna, még jó néhány érdekes forrás maradt fenn róla. Az első 1595-ből, amikor az Udvari Kamara jelentést kért a Magyar Kamarától Haufensteiner („Johannis Haufensteiner hauptmans zu Muran in der Polunka bey Muran”) által kért megerősítés és mentesség ügyében, amit arra a puszta helyre és telekre kért, melyet Herbersteintől kapott.¹⁸² A kiváltságot ő és felesége kapta meg végül.¹⁸³ Kérvényeiből megtudhatjuk, hogy nemcsak a törökök, hanem a Bebekék ellen is harcolt, majd a hozzá beosztott vend drabantok és más katonák élén a Muránytól nem messze fekvő erődítményben (Polunka) harcolt illetve öfelsége jövedelmeit szedte be. Az ezekért az érdemeiért kapott kiváltságait Hans Jakob von Rottal, Murány új zálogbirtokosa azonban nem ismerte el. Nyugdíját is szeretett volna az uralkodónál elérni, ugyanis a vár katonai parancsnoka, Kaspar Wanner a vend gyalogosokat elbocsátotta, arra hivatkozva, hogy a vár nem képes őket fizetni.

A vár mustrajegyzéke szerint Hanns Haufensteiner 1603-ban 7 ft 30 kr fizetéssel szerepelt a vár katonái között.¹⁸⁴ Ez az összeg magasabb, mint bármely más,

179 MOL E 105 3. köt. fol. 179r–182r. Pozsony, 1593. szeptember 1. Sajnos ez a jegyzék egyetlen gömöri tizedszedőnek sem közli beosztását, rangját.

180 Ambrosius Schenck tizedes, Hans Haufensteiner és Matthias Fischer zsoldosok gabona kilenccel jegyzéke az uradalomról és a Ratkó völgyéről. Két társa mellett csak ő tudott írni. Gömöri tizedjegyzék. 1599/5. füz. fol. 576. és 1599/8. füz. fol. 635.

181 ÖStA KA Prot. Bd. 175. fol. 199r. 1584. január 21.

182 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 492. fol. 77v. 1595. március 29.

183 ÖStA HKA HFU RN 79. Konv. 1603. Juli. Pozsony, 1596. március 7.

184 HKA HFU RN 84 Konv. 1604. Mai. fol. 488r–v. Musterregister.

nem tisztí fokozattal rendelkező katonáé. Bár láttuk, hogy 1599-ben még részt vett a tizedszedésben, valószínűleg már akkor is inkább írástudása és helyismerete, mint inkább vitézsége miatt tarthattak szolgálatára igényt. Ezt igazolja egy ugyanabban az évben keletkezett bejegyzés a Haditanács jegyzőkönyvében: eszerint Isac Meisler mustramester jelentett arról, hogy Haufensteiner nyugdíjat (provision) kért a Haditanácstól.¹⁸⁵ Meisler, tekintettel a kérvényező 50 éves szolgálatára, azt javasolta, hogy havi 6 rft-al vegyék fel a murányi mustrajegyzékbe Haufensteinernt. Utolsó hírünk Haufensteinerről 1609 júliusából származik, amikor ellátmánya és nyugdíja miatt fordult a Haditanácshoz. Meisler mustramester jelentése szerint Haufensteiner tapasztalt katona (ein erlebter Kriegsman) és 6 forint nyugdíjat javasolt számára. A Haditanács Haufensteiner ellátmánya ügyében az Udvari Kamarának tette át az ügyet, hogy az a körmöcbányai kamara véleményét kérje ki.¹⁸⁶

A kapitány írnokai

Joachim Benedikt a kapitány írnoka 1557

Dominics Gáspár kapitány írnokának a hadi fizetőmester kifizet 7 rft-ot egy számlájára.¹⁸⁷

Matheus Kraus 1560–1563 a kapitány írnoka,

1563–1582-ig zászlós, ld. ott.

Udvarbírák (1549–1559)

Feigel Péter 1549–1551 (1573†)

A vár első udvarbíráját, valószínűleg még csak ideiglenes jelleggel, Niklas Salm gróf királyi főhadparancsnok nevezte ki. Erről I. Ferdinánd által Sigmund Wilpacher magyarországi (ideiglenes) főélelmester részére kiadott parancsból értesülhetünk, amelyben arra utasítja őt, hogy mivel Murány várának gabonára, húsrá, zsírra, sóra van szüksége, ezért a Salm által kinevezett Feigel Péter murányi udvarbíró és élelme-

---

185 KA. Prot. Bd. 210. fol. 763r–v. 1603. szeptember 20.

186 KA Prot. Bd. 221. fol. 472r. 1609. július 9.

187 ÖStA KA WHKR 1. Kart. 1557 No. 63. fol. 187.

zési tisztt (Provisor und Profanndtverwalter) részére szállíttassa le a kért élelmet.¹⁸⁸ A kinevezése körüli bizonytalanságot jelzi, hogy a Magyar Kamara 1549 szeptemberében nem tudja, hogy mi is Feigel pontos státusza. Pozsonyból ugyanis azt írták az Udvari Kamarának, hogy nem rendelkeznek megfelelő információkkal, hogy Feigel, akit a főkapitány kapitánynak oda rendelt tudja-e, hogy a birtoknak milyen jövedelmei vannak.¹⁸⁹

Feigel korai, utasításának kiadása előtti murányi tevékenységét bizonyítja az is, hogy a vár számadáskönyvének első elszámolási ciklusa (1549. augusztus 15-től) az ő nevében készült. Ebből is az következik, hogy a váruradalmat ekkor már ténylegesen Feigel irányíthatta, annak ellenére, hogy csak 1550. április 15-én kapta meg udvarbírói utasítását.¹⁹⁰

Az uralkodó azzal a szándékkal nevezte ki Feigelt, hogy az ország legjelentősebb vas lelőhelyeit birtokló uradalom gazdasági vezetőjeként szervezze újjá a bányászatot.¹⁹¹ Kiváló bányászati szakember hírében állott. Elképzelhető, hogy Stájerországból származott, de lehetett annak a Johannes Feygelnek a rokona is, aki 1550 táján, mint lőcsei polgár bukkant fel. Feigel nem tudott latinul.¹⁹²

1551. november 5-ig állt Murány igazgatásának élén. Az Udvari Kamara 1551 októberében már azt írta a Magyar Kamarának, hogy mivel Feigel felváltása már folyamatban van, egy másik udvarbíró kell kinevezni, aki tiszteire alkalmas.¹⁹³ Ezt követően sárosi udvarbíróként (1557–1559)¹⁹⁴, majd a Szepesi Kamara tanácsosaként (1571. június 25. –1573. december 4)¹⁹⁵ szolgált.

1564-ben Feigel Péter Kiszeli Péterrel (1557-től 1559-ig murányi udvarbíró) közösen, részt vett a Murány, Lipcse és Breznóbánya vitás határainak kivizsgálásá-

188 ÖStA HKA GBÖ Bd. 63. 1549. fol. 241r. 1549. szeptember 4. Ferdinánd Siegmund Wilpacher élelmester részére.

189 Uo. HF Prot. Bd. 201. 1549. fol. 177r. szeptember 20 körül.

190 Kiadva: *Kenyeres*, Utasítások. 476–480. p.

191 Feigel tevékenységéről: *Heckenast Gusztáv*: A magyarországi vaskohászat története a feudális-korában. Bp., 1991. 89–93. p.; *Sarusi Kiss Béla*: Vasgyártás és vasgazdálkodás Murányban a XVI. században. In: *Fons* 4. (1997). 1. sz. 84. p. és *Szűcs Jenő*: A Szepesi Kamarai Levéltár 1567–1813. Bp., 1990. 22. és 42. p.

192 *Szűcs*: A Szepesi Kamara 22. p.

193 ÖStA HKA GBU Bd. 387. 1550–1551. fol. 305r–306v. 1551. október 23.

194 *Kenyeres*, Utasítások. 521. p.

195 *Szűcs*, Szepesi Kamara. 22. p.

ban.¹⁹⁶ 1565. augusztus 12-től 1567. július 13-ig Feigel Péter (tábori) főélelmester Felső-Magyarországon „Supremus annonarius magister.”¹⁹⁷

1573. december 4-én halt meg.¹⁹⁸ Aláírása: „petter feygel”.

Kristán Balázs 1551–1554

Sáros vár udvarbírája volt murányi hivatalba lépéséig 1550-től.¹⁹⁹ Feigel után az első elszámolást az a Kristán Balázs készítette, aki 1551. november 6-tól 1554. december 31-ig volt a vár udvarbírája.²⁰⁰ I. Ferdinánd király 1551. szeptember 19-én adta ki Kristán Balázs murányi udvarbíró részére szóló hivatali utasítását.²⁰¹ Aláírása: „Blasius Cristan”.²⁰²

Pelinyi (Pilinyi) Bálint 1555

Először 1542-es datálással Valentinus Pelini-ként említve.²⁰³ A számadáskötet szerint Pelinyi 1552-ben Nógrád megye decimátoraként 400 forintot adott a várnak. 1552 előtt Buják várának várnagya és udvarbírája volt testvérével, Gáborral együtt, majd 1554-ben Egerbe került lovastisztnek. Pelinyi Bálint pontosan egy évig, 1555. január 1-től december 31-ig jegyzi a vár számadását. Éves fizetése 300 mft volt. Murányi udvarbíráskodása után újra Egerben szolgált, 1557-ben 12, 1558-ban nyolc lovas tisztje, végül a vár udvarbírája lett 1562–63-ban.²⁰⁴ Esküjét

196 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 259. 1564. fol. 226v. június 10. „Francisco Thurzo und in simili Stanislao Turzo. Dass sie Irc dinern Petern Kyssele und Petern Feygl zu der uberbeschaun Irc strittigen Granitzen zwischen die von Priss und der Schlossen Lipsch und Muran schicken.”

197 Ld. Kenyeres István közleményét jelen számban.

198 ÖStA HKA HFU RN 26. Konv. 1574. Jan. Kassa, 1573. december 30. fol. 80r. Révai Ferenc és Michael Syorzius jelenti a Magyar Kamarának, hogy „Petrus Faigelius frater et collega noster” december 4-én meghalt.

199 „provisor alodii Regiae Maicstatis in oppido Saros”-ként említve Sonnebrodt Gallus regesztuma a királyi birtokot képező Sáros, valamint a felső-magyarországi részek jövedelméről, 1550–1554. MOL E 554 Fol. Lat. 1314. és Kenyeres, Utasítások 521. p.

200 Kristán Balázs 1554. december 31-én készíti el a várban lévő élelmiszerek leltárát utóda, Pelinyi Bálint részére. MOL E 156. Fasc. 75. No. 43. fol. 10r–14r. Kristánt Khöler utasításában Blasius Cristan de Saros-nak nevezik.

201 MOL E 136. 8. kötet, fol. 240r–248v. Kiadva: Kenyeres, Utasítások 480–491 p.

202 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1274. fol. 327. Pozsony, 1557. április 9. Névírása írásban gyakorlatlan kezűt mutat.

203 *Kázmér Miklós*: Régi magyar családnevek szótára. XIV–XVII. század. A Pelényi szócikk utal Pilinyi-re.

204 A Pelinyike-re részletesen *Kenyeres István*: A kamarai birtokok igazgatása és gazdálkodása a XVI. században. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történettudományi Doktori Iskola Közép- és kora újkorai magyar történeti program.

1562. május 10-én tette le.²⁰⁵ Bár Sugár István szerint csak 1563. július 31-ig szolgált, még 1564-ben is Egerben szolgált.²⁰⁶

Sugár István szerint Fülek eleste után, ahol mindenét elvesztette, Egerbe menekült feleségével és gyermekeivel, ahol 1557–1558-ban mint 12 ill. 8 lovas huszártiszt szolgált.²⁰⁷ Habsburg hűségét bizonyítja, hogy a Fülek eleste után, az ismét török pártra állt Bebek György és Bebek Ferenc egyik birtokát, Gömör mezővárost, testvérével Pelinyi Gáborral közösen, megkapta.²⁰⁸

Sukán Jánossal és Oláhcsászár Miklóssal közösen, főként Gömörben és Abaújban, de Külső-Szolnokban is szerez birtokot (Sárszeg Sukánnal és Vitéz János egri officialissal együtt 1561-ben).²⁰⁹

1558. április 6-án kelt adománylevelével Miksa főherceg Pilinyi Bálintnak adományozta Szegedet 6 évre officialátusként. Évi 300 Ft adóból 200 Ft-ot azonban az egri vár pénztárába kellett befizetnie.²¹⁰ Egy 1565. évi vizsgálat szerint Zárkándy özvegyével, Nyáry Krisztinával és több egri lovastiszttel együtt Kecskemét birtokát is maguknak szerezték meg.²¹¹

Pelinyi Bálint, egy Pozsonyban, 1567. július 4-én kelt levél szerint már nem élt.²¹²

Kiszeli Péter 1556–1559

Kiszeli Péter 1556. január 1-től 1559. július 6-ig jegyzi Murány számadásait. Udvarbíróága után 1564-ben a Magyar Kamara Feigel Péterrel közösen kiküldte a Murány, Lipcse és Besztercebánya vitás határainak kivizsgálására.²¹³ Nevét 1586.

Budapest, 2002. (A továbbiakban: *Kenyeres*, Kamarai birtokok igazgatása.) Még *Sugár István*: Az egri vár 1594/1595. évi számadása. In: Archívum. A Heves megyei Levéltár Közleményei. Eger, 1975. 5. sz. 9. p. és Uő.:

205 Pelyn Bálint provizor esküje (juramentum) Vrancsics Antal egri püspöknek. MOL E 136 Irr. 6 t. fol. 112–115. Ismertetni: *Sugár*; 1993–94. 71. p. Kiadva: *Kenyeres*, Utasítások 185–190. p.

206 MOL E 554 Fol. Lat. 2128. VI. fol. 49r.

207 *Sugár István*: Bornemissa Gergely dcák élete. *Studia Agriensia* 4. Eger, 1984. 91. p. és *Sugár*: Az egri vár gazdasági 75. p.

208 MOL A 57 Magyar Kancelláriai Levéltár. Libri regii 3. köt. 346. p. Bécs, 1556. május 12.

209 *Sugár*; 1993–94. 77–76. p.

210 *Szakály Ferenc*: Török megszállás alatt (1543–1686). 633. p. In: Szeged története. I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk.: Kristó Gyula. Szeged, 1983. 535–738. p.

211 *Kenyeres István*: Az egri várbirtok igazgatása, 1548–1596. In: Megjelenés alatt a *Studia Agriensia*-ban.

212 MOL E 15. 1567. július 4.

213 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 259. 1564. fol. 226v. június 10.

július 27-én említik egy hitvallásban, mint korábban elhunytat: „... nemkülönben Szentiványi Annát, néhai Kiszeli Péter özvegyét”²¹⁴

Számvevők 1550–1606

Pathok (Patók) Mátyás számvevő 1550–1559

Az 1557–1558-as várvizsgálóbizottság — addig, amíg a király meg nem egyezik egy újonnan kinevezendő kapitánnyal a kapitányi és az udvarbírói poszt összevonásáról — Kiszeli Péter udvarbíró bízta meg az élelmester által ellátott feladatok továbbvitelével. Segítségül ehhez Pathok Mátyás számvevőt (rationista) adta.²¹⁵ Róla azt jegyzik le, hogy a várvizsgáló bizottság utasítására (az elbocsátott Szepesi Gergely élelmester helyett), 1558. február 13-tól 1559. július 6-ig az élelem kiosztását végezte, amiért évi 50 forintot, összesen 70,46 forintot kapott.²¹⁶ Bár a bizottság jelentésében az szerepel, hogy a számvevőnek évi 32 forintot szántak, a számadásban 1550-től fogva több esetben is 50 forintot számoltak el éves fizetésére. Murányi tevékenysége után 1560. március 1-től 1562. május 10-ig egri püspöki számvevő,²¹⁷ 1564-től 1566-ig gyulai számvevő.²¹⁸ De mint udvarbíró is ír levelet: szobranci Pathok Mátyás gyulai udvarbíró (!) levele Kassa város tanácsának.²¹⁹ (Pelinyi kassai lakos volt. Mivel Kerecsényi kapitány nem engedte el Gyuláról,²²⁰ könnyen elképzelhető, hogy az ostrom alkalmával veszítette az életét.

Leonard Guth írnok (= számvevő) 1560–1565†

1560-ban tűnik fel először az élelem körül tevékenykedők elszámolásában.²²¹ Ekortól többször írnokként említik, az 1562-es elszámolásban pusztán a nevének

214 Balassi Bálint és Dobó Krisztina ügyvéd és hitvallása a szepesi káptalan előtt. 1586. július 27. In: Balassi Bálint összes versei, Szép Magyar Comocdiája és levelezése. A szöv. gond.: Stoll Béla. Harmadik jav. kiad. Bp., 1974. 362–365. p.

215 *Illéssy*, Várvizsgálatok 234–235. p.

216 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 243. p.

217 *Sugár*, 1993–94. 88. p. csak 1560-ból említi. Ld. az egri vár 1560 és 1561/62. évi számadásait. MOL E 554 Fol. Lat. 1180/d. No. 11. és No. 15. *Kenyeres*, Eger igazgatása. Említve 1560-ból: *Kenyeres*, Utasítások 143. p.

218 *Kenyeres*, Utasítások 270. p.

219 Gyula, 1564. június 26. TT 1899. 11. p. *Veress*, 1938. No. 542. 389. p. (csak említi) valamint 1564. 08. 07. TT 1899. 183. p. és *Veress*, 1938. No. 545. 390. p.

220 *Kenyeres*, Kamarai birtokok igazgatása. Függelék 220. p.

221 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 281. p.

„Leonardus”-ként,²²² az 1564-es elszámolásban „rationista sive scriba”.²²³ 1565. június 12-én halt meg, amikor is „scriba annonae”-nak nevezték.²²⁴

Georg Sorger írnok (=számvevő) 1563–1578

Kiadásaira 15 mft-ot számoltak el, amikor 1563. szeptember 21-én Murányból Pozsonyba utazott.²²⁵ Ekkor még semmilyen tisztséget nem neveznek meg neve mellett. Leonard számvevő halála (1565. június 12.) után munkáját folytatja és ezért a számadásból hátralévő 23 napra 6,27 mft-ot vett fel. 1566-ban élelmezési írnoknak „profandtschreiber auf Muran” ill. „scriba penes annonam” nevezték és 8 rft fizetést kapott,²²⁶ következő elszámolásban „rationista provisoris” (ugyanekkor Clemens Latschnit „curator annonae”-nak nevezik és havi 5 rft-t kap). 1568–1569-ben is írnok (scriba), 1571-es várelszámolásban is „scriba annonae”, 1572-es részletes elszámolásban nyugtája a 76,8 mft fizetéséről: „Ich Georg Sorger, Rationist bei dem hofrichter ambt auff Muran” ugyanebben az évben a vár számadáskönyvben: „Georgius Sorger rationista arcis”. Maskó 1574-es utasításában „rationista arcis” 76,8 mft éves fizetéssel. 1578-ban nyugtán, saját aláírásával „Georgius Sorger praefectus provisoratus arcis Mwrn”.²²⁷ 1578. december 4-én Murányban kelt levélben Claudius Rossel szendrői kapitánynak írt a gömöri tized felének Szendrőre rendelése tárgyában.²²⁸

Margen Soyer számvevő 1586

Az Udvari Kamara jelentést kért a Magyar Kamarától Soyer által az udvarbírói hivataltól kapott havi 10 forintos fizetéséről.²²⁹

Daniel Ygl számvevő 1602–1606

1602-ben kerül Murányba, amikor az új zálogos, Rottal mellé számvevőnek neve-

222 Uo. 351. p.

223 Uo. 391. p.

224 Uo. 421. p.

225 Uo. 389. p.

226 ÖStA HKA HF Prot. 1566. július 16. Bd. 271. fol. 157r. illetve MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 389. p.

227 Uo. Fol. Lat. 1274. Zólyom, 1578. augusztus 6.

228 MOL E 254 Szepcsi Kamara Regisztratúrája. Representationes, informationes et instantiae. No. 27. 1578. december. 4.

229 ÖStA HKA Prot. Bd. 405. fol. 320r. 1586. szeptember 16.

zik ki a vár költségeinek ellenőrzésére. 1606-ban ellátmányt kért az Udvari Kamarától.²³⁰

Élésmesterek 1551–1603
(1559 júniusától élelmezési sáfár)

Kaspar Khöler írnok, élésmester 1551–1554†

Ember Győző szerint a végvárok közül az országban először Murányba nevez ki a kamara 1551-ben a katonák élelem ellátásával foglalkozó élésmestert.²³¹ Utasításában „...curator et dispensator annonae et victualium”-nak nevezik. A hivatalba lépése alkalmából készített inventárium németül „Casparn Khellner vonn der Schweynitz Provándtmäister”-nek nevezi, („curator annone”).²³² Az itt, illetve az utasításában a neve mellett feltűnő „Schweidnitz”, város (a XVI. században), az azonos nevű hercegség központja Sziléziában, minden bizonnyal innen származott. Khöler már korábban is a várban szolgált, Feigel Péter mellett ő látta el az írnoki teendőket.²³³ Khöler 1554. szeptember 3-án halt meg hideglelésben? („cum febris pestilens”).²³⁴

Mivel az 1550-es udvarbírói utasítás nem említ élésmesteri posztot, biztosak lehetünk abban, hogy Kaspar Köler kinevezéséig nem létezett önálló élésmesteri tisztség a várban. A vár számadáskötetében, az 1550–1551-es elszámolásokban Sigmund Wilpacher neve több esetben is előfordul, mint aki az élelemellátás körüli feladatokat végezte, sőt élésmesternek nevezik.²³⁵ Az egri vár 1549. február 5. – december 16. közötti számadásában kifejezetten murányi élésmesternek nevezik: „magister victualium arcis Muran”.²³⁶ Wilpacher valójában olyan országos élés-

230 ÖStA HKA HKA Prot. Bd. 590. 1606. augusztus 31. fol. 558v.

231 *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzésig. Bp., 1946. 274–275. p. Valójában Köhlernek maradt fenn legkorábbi utasítása, de tudunk már az 1530-as évekből élésmestereket. A név szerint ismert első: 1539-ből Caspar Cembter Sárosban, 1541-ben Christoph Lehner Visegrádon, 1549-ből Cassian Zeller Komáromban. Ld. *Keztyeres*, Kamarai birtokok igazgatása. Függelék.

232 MOL U. et C. E 156 Fasc. 75 No. 43/3. 1551. november 5.

233 Uo. E 41 1551. No. 107. Werner György levele.

234 Erről Werner György 1554. szeptember 12-én kelt leveléből értesülünk. MOL MKA E 554 Városi és Kamarai iratok. Fol. Lat. 1274. A betegség a környéken pusztított, és már a várba is bejutott.

235 MOL E 554 Fol. Lat. 1275. 4. és 5. p.

236 Uo. Fol. Lat. 2128. I. fol. 36r. Ekkor 22 hordó (214 köből 2 pint) bort küldtek Egerből Murányba.

mesteri tisztet viselt, amely az ekkor már Habsburg kézen lévő várak (Győr, Komárom, Pápa stb.) valamint a mezei hadseregek ellátását végezte.

Komolyabban számolhatunk egy Olmützből származó Adam Puechwalder nevű személylyel, neve azonban csak egy parancsból maradt ránk, semmilyen más bizonyítékunk nincs arra, hogy valóban betöltötte hivatalát.²³⁷

Szepesi Gergely élésmester 1554–1558

Utóda Szepesi Gergely lett, akit élésmesterként 1555-ben említenek először, az 1556-os és 1557-es elszámolásban is többször említik.²³⁸ Kassáról tekintélyes családból származott „honesto familia Cassoviae natus”, magyar és német nyelvben jártas volt, de sem latinul, sem szlávul nem tudott.²³⁹ Werner György úgy ítélte meg, hogy alkalmasnak tűnik a feladatra. Ugyanazt az utasítást kapta mint Khöler. Az 1558. február 6-án a várba érkező várvizsgáló bizottság elbocsátotta. A számadáskönyv szerint bérét 1558. február 13-ig fizették.²⁴⁰

Ezt követően Kassára került, ahol ismét csak élésmesterként szolgált, 1563-ban bekövetkezett lemondásáig.²⁴¹

Clemens Lazny élésmester 1564–1582

A számadáskönyvben 1563–1564-ben dispensator-ként említik,²⁴² 1567-ben „curator annonae”,²⁴³ 1570–72-ben ismét „dispensator”. 1578-ban és 1582-ben élelmezési sáfár „profandschaffer”, aláírása: Clement Latschny.²⁴⁴

237 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 201. 1549. fol. 207v. október vége. Christoph von Konritz jelzi, hogy Feigel mellé a főhadparancsnok élésmestert rendelt Murányra, Adam Puechwalder von Olomuntzen személyében.

238 MOL E 554 Fol. Lat. 1275. 201. p. (1556.)

239 MOL E 41 1555. No. 14. 1555. február 28.

240 Uo. MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 245. p.

241 ÖStA HKA GBU Bd. 392. 1562–1564. fol. 141. 1563. december 3. Ferdinánd a lemondott kassai élésmester (victualium magister, Gregor (sic!) Czipser) helyére Garay Mátyás kassai lakost nevezi ki. A Magyar Kamarának megparancsolta, hogy a kassai és murányi hivataláról is adjon számadást.

242 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 391. p.

243 Uo. 482. p.

244 Leonard Ziplinger mészáros nyugtája a vágásokból származó zsírról, amelyet Clemens Latschni élelmezési sáfárnak adott át. Gömöri tizedjegyzék II. füz. II. nyugta. Murány, 1582. december 31. fol. 137. (A nyugta tévesen került az 1572-es elszámolások közé.)

Matthias Khöller élelmezési sáfár 1590–1603

1590-ben leltárt készített a kiadott tizedborokról (Profiantdschaffers auff Muran).²⁴⁵ Neve az 1603 körül készült murányi zsoldjegyzékében tűnik fel utoljára.²⁴⁶

Az udvarbíró írnokai, a vár prokurátorai 1549–1563

Miklós literatus „procurator bonorum arcis” 1549–1551

A számadáskönyv 1551. november 6-tól 1551. december 31-ig tartó ciklusában úgy említik, hogy a korábbi udvarbíró, Feigel Péter maradt adósa a fizetésével, ezért a Magyar Kamara parancsára Rimaszécs és Harmacz tizedéből kiutalnak számára bizonyos mennyiségű búzát és tavaszit.²⁴⁷ Valószínűleg Feigel-lel együtt távozott, de az biztos, hogy 1551. november 5 után már nem állt a vár szolgálatában.

Horkay György „procurator bonorum arcis” 1552–1553

Nevét először 1552-ben említik, amikor fizetesként 20 korec búzát kapott,²⁴⁸ a következő ciklusban már csak annyit említenek, hogy a „procurator bonorum”-nak 20 korec búza járt.²⁴⁹

Mátyás írnok (literatus) 1553–1556

1554-ben Pozsonyba, majd Nagyszombatba megy, hogy Gömör és Kishont tizedelszámolását a kamaránál rendezze.²⁵⁰ Nem bizonyos, de valószínű, hogy Kristán udvarbíró távozása után is a várban maradt. Kiszeli Péter udvarbíró a Magyar Kamarának írt levelében ugyanis említett egy Mátyás írnokot (hominem proprium Matthiam litteratum), akit Murány élelemellátása miatt Bécsbe küldött.²⁵¹

Bálint írnok (literatus) 1556

1556 március 24-én 15 mft-ot adtak részére azért, hogy Boniczra? és Nyitrára menjen el Thurzó Ferenchez, majd onnan Bécsbe az uralkodóhoz, hogy pénzt kérjen a

---

245 Gömöri tizedjegyzék 1590/13. a füz. fol. 1015–1016.

246 ÖStA HKA HFU Konv. 1604 Mai fol. 488r–v.

247 MOL MKA E 554 Fol. Lat. 1275. 42. p.

248 Uo. 62. p.

249 Uo. 91. p.

250 Uo. 159. p.

251 Uo. E 41 1556. No. 71. Murány, 1556. december 8.

vár szükségleteire és azért, hogy a Bebek által a sörfőzőkben ejtett károkról beszámoljon.²⁵²

Udvarosok, officiálisok 1556–1592

Emericus Dluhaluka udvaros 1556?–1592 előtt

Első, nem teljesen biztos adatunk szerint már 1556-ban is szolgálatban volt. Ekkor egy Imre nevű gyalogost említenek az útiköltség elszámolásban, aki március 13-án, valamint április 6-án kétszer is Besztercebányán járt árpát, majd sörfőzőüstöt vásárolni.²⁵³ Ez az említés valószínűleg azért is rá vonatkozhat, mert már ekkor is a később rendszeresen ellátott feladatot, az élelembeszerzést végezte. Teljes nevén az 1563–1564-es elszámolásban említik először, amikor is három alkalommal járt Lőcsén illetve Késmárkon, ahol komlót és halat vásárolt.²⁵⁴ Az 1565-ös mustra szerint havi 25 mft fizetést kapott, azonban ezt szerette volna az uralkodóval felemeltetni, vagy azt szerette volna elérni, hogy a „Graniczá”-n található, a törökök (rablók) miatt lakatlan házáat, amely Thurzó Szaniszló birtokához tartozik, az uralkodó mentesítse a robot alól.²⁵⁵ 1567-ben a prefektus asztalánál étkezett.²⁵⁶ Herberstein utasításában officiálisnak nevezik, és továbbra is csak 25 mft fizetést kapott. Később Herberstein Dluhaluka részére ellátmányt akart kieszközölni, mivel az „rendkívül hasznos” ember.²⁵⁷

Szerepe a vár élelemellátásában és gazdasági ügyeinek vitelében volt meghatározó. A vár alatti kastélyból felügyelte az uradalom majorságát és a vasműveket. Valószínűleg ő szerezte be az ott tartózkodó katonák élelmét is. A számadáskönyv sohasem nevezi meg tisztét, csak az 1578-as és az 1590-es években nevezik udvarosnak.²⁵⁸

Neve sok változatban fordul elő, az 1590-es tizedjegyzék szerint Emeritschko Dluhaluka. Afféle mindenés volt, aki a vasbányászattól az élelembeszerzéséig mindenhez értett. Személye azért érdekes, mert a vár „törzsgárdájához” tartozott. A környékről származhatott, — ezt a közeli szláv helységnevből kialakult neve

252 Uo. E 554 Szalay gyűjtemény 1727. tétel. fol. 22.

253 Uo. fol. 998.

254 Uo. Fol. Lat. 1275. 390. p.

255 Fol. Lat. 1274 fol. 316r. Talán a Murányi uradalommal határos Szepcs megyei Grénic község.

256 Uo. Fol. Lat. 1275. 482. p.

257 ÖStA KA Prot. Bd. 175. 198v. 1584. január 16.

258 Gömöri tizedjegyzék. 1578/12. füz. 7. nyugta.

mutatja —, és ezért is lehetett az ő feladata a vasbevételek ellenőrzése, mivel a helyi vastermelési szokásokat ismerte. (1572, 1578 és 1590-es évek vaselszámolása is fennmaradt). Dluhaluka nem tudott írni, az általa kiállított nyugtákat pecsétjével hitelesítette.

Brezovszky János a vár officiálisa, jolsvai udvaros, murányi vámos 1578–1591

Neve 1578-ban tűnik előnk, amikor tizedjegyzékét Mathias Kraus hitelesíti és „Joannes Brezovszky”-ként írja alá,²⁵⁹ de ugyanebből az évből fennmaradt egy nyugtája is, amelyet mint a kastélyban szolgáló vámos adott ki a vámon beszedett sóról.²⁶⁰ 1580-ban „Johannes Bryzer” jolsvai officiális az uradalom négy falvának (Miglész, Schywetic, Priehrazan!, Teplica) kilencedéről jegyzéket készített, melyet lepecsételt, de nem írt alá.²⁶¹ 1582-ben „Joan Briser dworsky inn der Eltsch”.²⁶² Magyar nyelvű levele Sóri Pál tizedszedőhöz 1583-ban, aláírásával: „Janos Bryzoy”.²⁶³ A tizedszedés kapcsán kelt levelet Murányban datálta. Csakúgy mint egy másik, Nagy Máté nevében írt levelét egy héttel később.²⁶⁴ Úgy tűnik, hogy a jolsvai udvarosi elnevezés ellenére leginkább Murányban tevékenykedett, ahol a vámszedés is feladatai közé tartozott. 1590-ben és 1591-ben is murányi vámos.²⁶⁵

Paul Muransky udvaros 1592

1592-ben a tizedbárányok tizedelését és jegyzékét készítette el. „Dworsky in arce Muran.”²⁶⁶ Lehet, hogy az 1580-ban a kastély tizedeseként nevezett Paul Muransky, aki ekkor tizedszedő, ugyanő.

---

259 Uo. 1578/2. füz. fol. 586–599. Matheus Kraus zászlós gabonatzedjegyzéke Csetnek és Krasznahorka kerületről (districtus). 1578. október 12.

260 Uo. 1578/12. füz. 33. nyugta.

261 Uo. 1580/12. füz. Murány, 1580. december 31.

262 Uo.

263 Uo. 1583/6/b füz. fol. 548.

264 Uo. 1583/6/a füz. fol. 547.

265 Uo. 1590/3. füz. fol. 863–874. gabonatzedjegyzéke a csetnecki járásról. 1591/10. füz. jegyzéke a méztizedről Csetnek és Krasznahorka völgyéről: „teloniator et servitor in castello Muranensi”.

266 Uo. 1592/4. füz. fol. 206.

Vámosok 1563–1591

Sauspka vámos 1563–1564

Nem lehet tudni melyik vámnál szolgált, csak azt, hogy 12 mft fizetést kapott.²⁶⁷

Marko Schultis sumjáci vámos 1572

Nyugtája az 1572-es sumjáci vámbevételekről maradt fenn.²⁶⁸ A pénzt a prefektusnak adta át, a nyugtát Cyprianus Fried pecsételte és ellenjegyezte, mivel nem tudott írni és pecséttel sem rendelkezett. „ich [Schultis] wedr schreiben noch lesen khan, auch khain aigen petschafft und handt schriffht hierunter gestelt”.

Christoff Emerischko murányi vámos 1572

Nyugtája az 1572-es sumjáci vámbevételekről,²⁶⁹ de a nyugtát Cyprianus Fried pecsételte és ellenjegyezte, mivel Emerischko nem tudott írni és olvasni.

Skultéti Péter sumjáci vámos 1578

Nyugtája az 1578-as év sumjáci vámon beszedett összegről a tizedelszámolások között.²⁷⁰ Mivel írni nem tudott és pecséttel sem rendelkezett, Klement Latschny hitelesítette nyugtáját.

Brezovszky János murányi vámos 1578–1591

Ld. fenn.

Lelkészek, szuperintendensek 1565–1596

Ambrosius Kröll lelkész 1565–1566

Egy Murányban 1565-ben készült jegyzék szerint, a vár őrsége mellett egy lelkész („concionator”) is szolgált, havi 12 rft fizetésért.²⁷¹ Ekkor azonban még nincs bizonyíték arra, hogy ez az állás valóban betöltésre került, és arra sincs, hogy a várban templom vagy kápolna működött volna. Az első ismert lelkész Ambrosius Kröll

267 MOL E 554. Fol. Lat. 1275. 392. p.

268 Gömöri tizedjegyzék 1572/11. füz. 32. nyugta. fol. 158. Murány, 1572. december 31.

269 Uo. 1572/11. füz. 33. nyugta. fol. 159. Murány, 1572. december 31.

270 Uo. 1578/12. füz. 1. nyugta.

271 MOL E 554 Fol. Lat. 1274 311r–318v.

volt, akit a murányi német őrség lelkészeként tüntettek fel. Könyveit és tárgyait a vár szekeresei szállították a Szepességből Murányba.²⁷² 1565–66-os elszámolástól kezdve a templomba többször is viaszt adtak.²⁷³

Cyprianus Fried lelkész szuperintendens 1569–1578

1569-ben elkíséri Leonard Ziplinger mészáros Lőcsére, marhát vásárolni,²⁷⁴ majd nyugtát ellenjegyez 1572-ben. Saját kezű aláírása: „Cyprianus Fried predicant auf Muran”,²⁷⁵ ugyanekkor a Haditanács rendeletére 20 forint kegydíjat kapott.²⁷⁶ A murányi német őrség lelkésze, valamint a murányvölgyi (Murányhoz tartozó?) lelkészek és hívek szuperintendense, amely minőségében hitvallást készített.²⁷⁷ Fried hitvallásának pontos keletkezési ideje nem ismert, de az biztos, hogy Kröll után került hivatalba (1566 június után), és még Maskó Menyhért prefektusi idejében — tehát Maskó utolsó, jórészt betegséggel töltött időszaka, kb. 1582 előtt — szolgált Murányban. Mivel Fried nevével 1578-ban találkozunk utoljára,²⁷⁸ feltételezhetjük, hogy a Murányvölgyi testvérek hitvallása ez előtt születhetett. A Rimano-vianus által összeállított hitvallás a Fried által összeállítottat vette alapul, de azt lényegesen kibővítette és átírta. Fried tevékenységének kezdetét korábban Tomásik tévesen datálta 1560-ra, állításának azt a részét, mely szerint a lelkész Olmützből származott, adataink sem igazolni, sem cáfolni nem tudják.²⁷⁹ Saját kezű aláírása: „Cyprianus fried”.

Reinhard Márton lelkész, szuperintendens 1589–1594

Selmecbányán született és 1612-ben Hodrusbányán halt meg.²⁸⁰ Hazai tanulmányai után 1584. augusztus 22-től három évig Wittenbergben tanult. Ezt követően segédtanárként Selmecbányán majd 1589-ben Zólyomban szolgált mint német pap. „Innen Murány várába került tábori papnak *s ebbeli minőségében* [kiemelés tőlem – SKB.] élén állott a murányvidéki superintendentiának.” 1594-ben Béalábnágyára ment lelkésznek, majd 1595-ben Selmecbányára másodpapnak. 1602-től ha-

272 Uo. Fol. Lat. 1275. 479. p.

273 Uo. 441. p.

274 Uo. 536. p.

275 Gömöri tizedjegyzék 1572/11. füz. 24. és 26. nyugta. fol. 150 és 152.

276 ÖStA HKA HF Prot. Bd. 300. 1572. fol. 287v.

277 OSZK Kézirattár Quart. Lat. 1169 fol. 92.

278 Gömöri tizedjegyzék 1578/12–20. füz. fol. 727.

279 *Tomásik, Sámuel*: Das Murányer Schloss. Pest, 1882. 26. p.

280 *Zoványi Jenő*: Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon. 3. jav. és bőv. kiad. Szerk.: Dr. Ladányi Sándor. Bp., 1977. „Reinhard Márton” szócikk.

---

láláig Hodrusbányán lelkészkedett. Oratiuncula de peccato originis címen egy valási művet adott ki 1587-ben Wittenbergben.

Johannes Rimanovianus 1594–1596

Murány várának lelkésze, Murány vidékének/völgyének, valamint Kishontnak szuperintendense „concionator Muraniensis et senior vallis Kishont et Muraniensis”.²⁸¹
Hitvallása 1596. január 14-én kelt.

---

²⁸¹ OSZK Kézirattár Quart. Lat 1169. fol. 98.